

УДК 929Флоровський:930:378.4(477.74–21)
DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.2\(28\).267811](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.2(28).267811)

Левченко Валерій Валерійович,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства, історико-правових та мовних дисциплін
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, г. Одеса, 65029, Україна
тел.: (048) 728 31 18
e-mail: levchenko_lav@ukr.net

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ Г. В. ФЛОРОВСЬКОГО В «ОДЕСЬКИЙ» ПЕРІОД ЖИТТЯ: ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ, БІБЛІОГРАФІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ

У статті здійснено спробу розглянути природу формування пріоритетних напрямів наукової діяльності та духовного становлення в «одеський» період життя релігійного мислителя, богослова, філософа, історика, православного священника, діяча екуменічного руху та одного із засновників Всесвітньої ради церков Г.В. Флоровського. На основі раніше не введених до наукового обігу історичних джерел, що знаходяться у Державному архіві Одеської області й бібліотеці Принстонського університету та значного пласту опублікованих джерел і наукової літератури було виявлено багато нових фактів біографії та усунуто неточності й невірні дані щодо основних подій життя вченого в зазначений період. Основними методами дослідження життя та інтелектуального доробку Г.В. Флоровського стали як загальнонаукові (аналіз та синтез, індукція та дедукція), так і спеціально-історичні. Історико-генетичний метод дозволив відтворити творчий портрет вченого у хронологічних рамках досліджуваного періоду. Історико-порівняльний метод застосовувався для виділення того нового, що привніс вчений у вивчення гуманітарних галузей знання. Також було використано хронологічний, історико-біографічний методи, прийоми історіографічного та джерельного аналізу. Розкрито сутність та роль основних складових особистості науковця, що в подальшому визначили успіх його професійної діяльності. Доведено, що в становленні особистості Г.В. Флоровського значну роль відіграла родина Флоровських-Попруженків. Основні віхи життя та духовне становлення представлені через призму його навчання, педагогічної та наукової діяльності в Імператорському Новоросійському університеті. Важливість отриманих результатів полягає в аналізі формування наукових пріоритетів та науково-педагогічного досвіду вченого, як складової забезпечення взаємозв'язку традицій і новацій у розвитку гуманітарних знань між різними генераціями науковців ХХ ст. Встановлено, що визначальною темою у комплексному вивченні «одеського» періоду Г.В. Флоровського має стати подальше комплексне дослідження творчості вченого на тлі конкретних обставин його біографії.

Ключові слова: Г.В. Флоровський, Одеса, біографія, наукові дослідження, історія, філософія, бібліографія, природознавство, генерації.

Будь яка історична епоха з притаманними тільки їй колізіями формує та створює видатні особистості, які в свою чергу надають наступній історичній епосі властиву їй своєрідність через певні елементи культурної спадковості. До видатних осіб ХХ ст. у галузі соціогуманітарних наук безумовно належить богослов, релігійний мислитель, філософ, історик, православний священник, діяч екуменічного руху та один із засновників Всесвітньої ради церков Георгій Васильович Флоровський (1893–1979). 130 років із його дня народження наступного року буде відзначати світова наукова спільнота.

Талановиті люди і, тим більше, геніальні, не лише усвідомлено та несвідомо засвоюють накопичений досвід діяльності попередніх генерацій та на підставі цього намічають для себе нові цілі та шляхи щодо їх досягнення. Підтвердженням цього є слова Г. В. Флоровського, написані у передмові до праці «Пути русского богословия»: «Прошлая судьба русского богословия была для меня всегда историей творимой современности, в которой нужно было найти самого себя» [58, с. XV]. Поєднуючи незвичайну силу волі з незвичайною силою розуміння, впродовж усього життя Г. В. Флоровський охоплював та вбирав у себе теоретичні й практичні досягнення багатьох галузей знання. Жага до науки була найсильнішою пристрастю його душі, сповненої пристрастей до отримання знань у царині богослов'я, філософії, психології, історії, бібліографії, патрології, природознавства, літератури, культурології, священнослужіння тощо. Він багато вивчав, практикував, випробовував та самостійно проникав у нові для себе сфери світу знання.

Біографії та інтелектуальному доробку Г. В. Флоровського присвячено велику кількість наукових праць, в яких на відміну від «празького», «паризького» і «американського» періодів, більш краще висвітлених у науковій літературі, стисло та поверхнево розглянуто «одеський» період, який дорівнює майже третині його життя та відіграв значну роль у формуванні його як видатного вченого. При цьому історіографічний досвід показав наукову некоректність у деяких дослідницьких аналізах, ідеалізовану характеристику та навпаки, безпідставну критику його праць з позицій пізніших суспільно-політичних або філософських концепцій. У розглянутих наукових працях, присвячених Г. В. Флоровському часів перебування в Одесі, виходячи з їх висновків та намічених у них дослідницьких тенденцій, є зрозумілим, що подальше вивчення цієї складної наукової проблеми можливе лише на основі послідовного застосування системно-структурного підходу, із використанням його основного методу – системного аналізу, як сукупність теоретико-методологічних засобів, які застосовують для підготовки та обґрунтування рішень стосовно дослідження складних питань.

Досвід наукового аналізу біографії та творчості вченого дозволяє визначити найскладніші для дослідження питання. Слід безпосередньо вивчити його на-

укові праці, встановити зміст його спостережень, обґрунтованих та дискусійних. В історіографії творчості Г.В. Флоровського «одеського» періоду намічено особливі питання, що підлягають подальшому дослідженню, – його зв'язки з історичними, суспільно-політичними, філософськими та естетичними концепціями, з вітчизняною історіографією попередніх епох, а також для нього новітньої, включаючи обставини його біографії як фактора, який впливав на зміст його досліджень.

Накопичений дослідницький досвід дозволяє встановити, що визначальною темою у вивченні «одеського» періоду Г.В. Флоровського має стати подальше фактологічне вивчення творчості на тлі конкретних обставин його біографії. Необхідно залучення нових історіографічних джерел, а також конкретний аналіз праць в контексті історичних, суспільно-політичних та філософських ідей його часу. Єдність даних визначальних наукових методів та аналізу найскладніших наукових проблем дозволяє досліджувати творчість Г.В. Флоровського в його еволюції, встановити та проаналізувати його конкретний внесок у становлення та розвиток науки. Розглянути ті історичні та біографічні факти, які дозволяють вивчити його творчість у контексті цього процесу.

У даній статті на тлі колосального масиву наукової літератури з використанням раніше не введених до наукового обігу історичних джерел зроблено спробу детально розглянути першу третину життя Г.В. Флоровського, на яку припадає формування та еволюція основних пріоритетів його інтелектуальних захоплень. Аналіз джерельної бази обраної теми дозволяє визначити комплекс джерел біографії вченого. Він включає різноманітні документи його наукової біографії, починаючи від офіційних та закінчуючи матеріалами особистого походження; головне, звичайно ж, – це матеріали наукової творчості. Їх розгляд дозволяє з достатньою повнотою вирішувати дослідницькі проблеми, які не були поставлені в існуючій історіографії. У центрі нашої уваги будуть такі питання, як роль особистості вченого у розвитку наукових питань, осмислення його культурного та інтелектуального взаємовпливу з науковим співтовариством, соціальні функції тощо. У статті, вивчаючи творчу спадщину, будемо використовувати підхід, який створюватиме умови щодо його аналітичної характеристики, у якій визначальним ставало не тільки те, *що* написано, а саме головне, *чому* було написано.

Основними методами для досягнення поставленої мети нашого дослідження у спробі деталізованої реконструкції життя «одеського» періоду Г.В. Флоровського стали як загальнонаукові (аналіз та синтез, індукція та дедукція), так і спеціально-історичні. Історико-генетичний метод дозволив відтворити просографічний портрет вченого у хронологічних рамках досліджуваного періоду. Історико-порівняльний метод застосовувався для виділення того нового, що привніс Г.В. Флоровський у вивчення гуманітарних галузей знання. Також було використано хронологічний, історико-біографічний методи, прийоми історіографічного та джерельного аналізу.

Г. В. Флоровський народився 28 серпня (9 вересня) 1893 р. в Єлисаветграді¹ (нині Кропивницький, який знаходиться у центрі² України) Херсонської губернії в сім'ї³ священника, кандидата богослов'я Василя Антоновича Флоровського (1852–1928) [4, арк. 8; 21, арк. 7] – доглядача Єлисаветградського духовного училища, священника домової церкви та законовчителя місцевої чоловічої гімназії. До духовного середовища Г. В. Флоровський належав не тільки за батьківською лінією, а також і за лінією матері – Клавдії Георгіївни Флоровської (від народження Попруженко, 1863–1933). Її батько – Георгій Іванович Попруженко (1818–1888) – був священником Стрітенської церкви⁴ в Одесі⁵. Авторитет о. Георгія в Одесі був дуже високий, завдяки чому він допоміг сім'ї дочки (К. Г. Флоровської) повернутися 1894 р. до Одеси, де В. А. Флоровського було призначено на посаду законовчителя казенного реального училища (будинок № 83 на вулиці Ямській, нині – Новосельського). Отже, маленький Георгій Флоровський також опинився в Одесі. Сім'я Флоровських оселилася неподалік реального училища на Ямській вулиці в будинку № 58. Голова сім'ї викладав за сумісництвом у жіночій гімназії А. І. Брокенгеймер (вул. Ямська, 59), а також у 3-й чоловічій гімназії. Згодом його було призначено старшим священником Покровської церкви на Олександрівському проспекті, ректором Одеської духовної семінарії, а з 4 серпня 1905 р. кафедральним протоієреєм Одеського Преображенського собору [41; 42, с. 12; 49], поруч з яким вони оселилися за адресою – Соборна площа, 12. Громадський статус В. А. Флоровського в дореволюційній Одесі був досить високий: голова та член низки рад, братств, товариств. У цій сфері життя не відставала від чоловіка й К. Г. Флоровська – голова Благодійної ради благородних дам духовного звання при Спасо-Преображенському соборі [53, с. 166].

¹ У науковій літературі часто зустрічаються різні дані щодо місця народження Г. В. Флоровського: або в передмісті Єлисаветграда – Ковалівці [43, с. 196; 61, с. 337; 53, с. 168], або в Одесі [34, с. 131; 51, с. 78]. Обидва ці факти є хибними. Ковалівка фігурує у зв'язку з тим, що записи про народження і хрещення Г. В. Флоровського були зроблені в метричній книзі Ковалівської Покровської церкви Єлисаветграда [21, арк. 8]. Автор факту народження в Одесі став сам Г. В. Флоровський, який 1948 р. при оформленні посвідчення особи іноземця-резидента при перетині кордону США місцем народження вказав Одесу [33].

² П. Л. Гаврилюк помилково відносить місто до півдня України [40, с. 56].

³ Термін «сім'я» використовуємо в значенні соціальної групи людей, які проживають разом: чоловік і жінка (зв'язані громадським або церковним шлюбом), батьки і діти. Їх об'єднує спільний дім, спосіб життя, ведення господарства, повсякденний побут тощо.

⁴ В історіографії є помилкова згадка, що він був протоієреєм Одеського кафедрального Преображенського собору [51, с. 78; 61, с. 337].

⁵ Г. І. Попруженко закінчив Мінську духовну семінарію та Київську духовну академію, чудово знав грецьку, новогрецьку, давньоєврейську і латинську мови. Окрім духовної служби вів курс давньоєврейської мови в Одеській духовній семінарії. В Одесі одружився на Марії Федорівні Самборській, дочці протоієрея. Сім'я вела відокремлений спосіб життя від духовенства та оточуючого середовища. У разі виключення близьким другом сім'ї був професор богослов'я ІНУ О. М. Кудрявцев, який мав велику популярність як проповідник.

У сім'ї Г. В. Флоровський був молодшою дитиною. Старшими за нього були Василь (1881–1924), Клавдія (1883–1963) та Антоній⁶ (1884–1964)⁷. Їх батьки мали специфічний підхід у виборі імен для дітей. Василь і Клавдія були названі на честь батьків, а Антоній і Георгій на честь дідусів, відповідно за батьківською та материнською лініями. Така ж тенденція у наданні імен дітям була й у родині М. Г. Попруженка, який ім'ям свого батька назвав єдиного сина Г. М. Попруженка⁸. За антропометричними даними діти Флоровських відрізнялися між собою та мали візуальну схожість зі своїми батьками. Клавдія (див. іл. 1) й Антоній (див. іл. 2) були схожі на маму, а Василь (див. іл. 3) і Георгій (див. іл. 4) – на тата (див. іл. 5). Крім антропометричної відмінності між дітьми також була розбіжність і на ментальному рівні. Думку щодо ментальної відмінності між дітьми Флоровських уперше висловлював історик В. Т. Галяс⁹, який зауважив, що Георгій мав більшу близькість до свого старшого брата Василя, ніж до іншого – Антонія разом із сестрою Клавдією. В якості прикладу наводив, що «их отличал интерес к фактам истории, событиям прошлого, но не увлекали их суть и смысл» [41, с. 16].

Дитинство Г. В. Флоровського, як й інших дітей сім'ї, проходило в атмосфері доброзичливості, духовності, вихованості, освіченості, спрямованості до розумової діяльності. У становленні його особистості та соціалізації значну роль відіграла родина¹⁰, яка відповідно етнічних родинних традицій вела замкнений спосіб життя та згуртований навколо старших представників роду: дідуся і бабусі – Г. І. та М. Ф. Попруженків. Після смерті Г. І. Попруженка право родинного патерналізму в форматі завуальованого матріархату залишалося за його дружиною. Підтвердженням камерності родини є факти обрання хрещених батьків для семи онуків. У трьох випадках, оснований на виявлених документальних джерелах, з семи проведених обрядів хрещення онуків, їх хрещеною мамою ставала бабуся – М. Ф. Попруженко. 16 грудня 1884 р. хрещеними А. В. Флоровського стали професор О. М. Кудрявцев і бабуся – М. Ф. Попруженко [18, арк. 9]. Хрещення Г. М. Попруженка відбулося 4 серпня 1893 р., а його батьками во Хресті обрали інспектора Одеського комерційного училища

⁶ В одному із видань А. В. і Г. В. Флоровських було ідентифіковано як представників жіночої статі. Див.: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. *Історія та сучасність (1865–2015)* / голов. ред. І. М. Коваль; вступ. сл.: І. М. Коваль, В. М. Хмарський. Одеса: ОНУ, 2015. С. 73.

⁷ Ще була Марія (1889–1891), названа на честь бабусі за лінією матері, але вона померла в дитинстві.

⁸ За збігом обставин чи ні, але обидва онуки Г. І. Попруженка (Г. М. Попруженко і Г. В. Флоровський) у своїх біографіях мали деякі схожі факти. Двоюрідні брати були одного року народження (відповідно 25 липня (6 серпня) і 28 серпня (9 вересня) 1893 р.); названі на честь одного дідуся; залишені при університеті на кафедрі філософії, але в різні роки (відповідно 1918 р. та 1916 р.); разом емігрували у січні 1920 р.

⁹ В. Т. Галяс особисто знав близьких знайомих А. В. Флоровського та мав з ним довготривале листування. Див.: Василь Терентійович Галяс: біогр. матеріали до 85-річчя з дня народження / упоряд. В. М. Хмарський. Одеса: Гермес, 2006. 84 с.

¹⁰ Термін «родина» вживаємо в сенсі соціальної групи людей, які знаходяться у родинних відносинах через старших представників роду (бабусь і дідусів): тітки, дядьки, їхні діти (племінники), двоюрідні сестри і брати тощо, що позначає ширше поняття спорідненості на генетичному рівні, ніж сім'я.

П. А. Іскру¹¹ і бабусю – вдову М. Ф. Попруженко [2, арк. 15]. Г. В. Флоровського 26 вересня 1893 р. хрестили приват-доцент ІНУ М. Г. Попруженко і бабуся – вдова М. Ф. Попруженко [4, арк. 8; 21, арк. 8]. Отже, в родині Г. В. Флоровського бабуся по лінії його мами відіграла важливу роль.

У родині Попруженків-Флоровських активно педалювалися ідеї самоосвіти та заняття творчою інтелектуальною роботою. Г. І. Попруженко¹² і В. А. Флоровський мали вищу церковну освіту. Усі троє дітей Г. І. і М. Ф. Попруженків отримали якісну світську освіту: сини М. Г. і С. Г. Попруженки закінчили ІНУ, а донька К. Г. Попруженко – середню освіту¹³. Шість з семи онуків¹⁴, здобули світську вищу освіту, отримали дипломи класичних університетів¹⁵. До того ж два покоління цього роду, починаючи від М. Г. Попруженка та закінчуючи А. В. і Г. В. Флоровськими та Г. М. і А. М. Попруженками, склали один єдиний приклад в історії вищої школи Одеси існування клану вчених-істориків¹⁶. Перебуваючи в атмосфері плідної творчої інтелектуальної праці родичів Г. В. Флоровський з малих років багато читав наукової літератури в різних галузях знання, а також книг, присвячених історії церкви, богослов'ю та богослужінню, і тому ріс із думкою про заняття наукою.

Після здобуття початкової освіти вдома 1902 р. у віці дев'яти років батьки записали Г. В. Флоровського до підготовчого класу одеської 5-ї чоловічої гімназії. Вибір батьками саме цього навчального закладу викликає як мінімум два запитання. По-перше, чому молодшого сина віддали не до 4-ї чоловічої гімназії, в якій навчалися В. В. і А. В. Флоровські? По-друге, до будівлі 5-ї гімназії (вул. Пантелеймонівська, 13) від будинку на вул. Ямська, 58, де родина мешкала у 1894–1905 рр., відстань складала 3 км, а від будинку на Соборній площі, 12, де вони жили з 1905 р. – 2,7 км, коли відстань від їх помешкань, де вони жили в різні часи, до будівлі 4-ї гімназії, була меншою мінімум як у два рази, відповідно менше 1,5 км та менше 1 км. Тоді, з урахуванням «астматичних нападів» [40, с. 69], які траплялися у юного Г. В. Флоровського, виникає запитан-

¹¹ Колега М. Г. Попруженка по Одеському комерційному училищі, в якому він працював у 1888–1908 рр.

¹² До наших днів дійшли його записи з історії філософії про Сократа, Платона, Спінози, Канта та ін. [24].

¹³ У віці семи років її віддали в пансіон Маттео, де її батько викладав Закон Божий. Пансіон вважався найкращим навчальним закладом для дівчат в Одесі на той час, багато його викладачів були водночас університетськими професорами. Як іноземні мови в пансіоні викладали німецьку та французьку. Прагнучи продовжити освіту, вона вступила на щойно відкриті в Одесі вищі жіночі курси (1879–1886) професора О. С. Трачевського, але майже там не навчалася, бо в квітні 1879 р. в віці 16 років вийшла заміж. Крім звичайних шкільних занять вчилася грати на фортепіано та багато читала.

¹⁴ За виключенням померлої у ранньому дитинстві Марії.

¹⁵ В. В., А. В. і Г. В. Флоровські та Г. М. і А. М. Попруженки отримали диплом ІНУ, а К. В. Флоровська – Петроградського університету.

¹⁶ Щодо питання наукової наступності в родині Попруженків-Флоровських у царині історичної науки див.: Левченко В. В. Деятельность научных династий историков Одессы в 1920–40-х гг. *Проблемы славяноведения*. 2011. Вып. 13. С. 192–210; Його ж. Наукові родини одеських істориків: періодизація, типологія, постаті. *Ейдос* : альм. теорії та історії іст. науки. 2016/2017. Вип. 9. С. 195–207; Його ж. Научные семьи одесских историков (XIX – первой трети XX вв.): типология, периодизация, персоналии, особенности. *Journal of Modern Russian History and Historiography*. 2018. Vol. 11. P. 91–133 та ін.

ня відносно доцільності рішення з боку батьків щодо відвідування ним занять у гімназії на такій далекій відстані від дому. Отже, скоріш за все, хвороба, на яку страждав Г. В. Флоровський у дитинстві, не далася взнаки на його фізичний стан, як на цьому роблять великий акцент деякі сучасні біографи-дослідники [40, с. 69].

За рівням викладацького складу та навчального процесу гімназія була посередньою, тому Г. В. Флоровському нічого не залишалось, як займатися самоосвітою. Для своїх занять він використовував сімейну бібліотеку, а також – завдяки рідним – книгосховища семінарії, університету та інших бібліотек. 14 червня 1911 р. датовано «Аттестат зрелости» Г. В. Флоровського, підписаний директором Одеської п'ятої гімназії¹⁷ Ф. О. Владичиним, в якому зазначено, що в ній він навчався у період від 24 серпня 1902 р. до 14 червня 1911 р.¹⁸ З 1899 р. гімназія розташовувалася на околиці центральної частини міста – на розі вулиць Гімназійної та Нової Рибної (1909 р. назву вулиці змінено на Пантелеймонівську) та не належала до числа престижних одеських середніх навчальних закладів, тому що в ній навчалися переважно діти різночинців¹⁹. Відмінністю гімназії також було те, що її учні представляли своєрідні поліетнічні та міжконфесійні осередки міста²⁰, тому її класи відрізнялися строкатим інтернаціональним і соціальним складом. Безумовно, що наявність у гімназії представників міжстанової категорії населення різних етносів і вірувань значно впливали на формування у свідомості Г. В. Флоровського почуття толерантності, яке з роками могло стати підґрунтям ідей екуменізму.

Г. В. Флоровському легко давалося навчання. За дев'ять навчальних років у гімназії він закінчив підготовчий клас і повний восьмирічний²¹ курс навчання та проявив відмінні поведінку, старанність й успіхи з усіх предметів, «...в осо-

¹⁷ Серед 531 одиниць зберігання 83 фонду Державного архіву Одеської області – «Одеська 5-а чоловіча гімназія», вказаних у надрукованому 1935 р. описі, особової справи учня Г. В. Флоровського не значиться.

¹⁸ В Одеській п'ятій гімназії у різні часи навчалися майбутні літератори В. Є. Жаботинський, Б. С. Житков, І. А. Льф, В. П. Катаев (не закінчив), Є. П. Катаев, О. В. Козачинський (не закінчив), К. І. Чуковський; літературознавець Л. Р. Коган; інженер-технолог М. Я. Дікіс; архітектор В. Л. Фельдштейн; композитор М. Р. Раухвергер та ін. На жодному з інтернет-ресурсів не вказано, що в Одеській п'ятій гімназії навчався Г. В. Флоровський.

¹⁹ Письменник В. П. Катаев так згадував про п'яту гімназію, в якій навчався у 1905–1914 рр.: «После того как собственная церковь с освященным алтарем открылась в нашей гимназии, мы тоже как бы поднялись на высшую ступень общественной лестницы, хотя гимназия наша до сих пор считалась далеко не из лучших; она помещалась на бедной Новорыбной улице и частью окон выходила на Куликово поле и на вокзал, и в ней получали образование главным образом дети железнодорожников, конторских служащих, иногда даже оберкондукторов или контролеров, что у некоторых вызывало презрительную улыбку и пожимание плечами». Див.: Катаев В. П. Разбитая жизнь, или Волшебный рог Оберона. *Катаев В. П. Собрание сочинений* : в 10 т. М. : Худож. лит., 1985. Т. 8. С. 159.

²⁰ Підтвердженням цього є той факт, що до штату гімназії входили священнослужителі трьох віросповідань: православного, римо-католицького та удаїзму. Див.: Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1911 год. Одесса : Ведомости Одес. градоначальства, 1911. С. 235.

²¹ П. Л. Гаврилюк помилково вказує, що в травні 1910 р. Г. В. Флоровський був гімназистом VIII класу [40, с. 64]. Станом на зазначений час він був учнем VII класу гімназії.

бенности же в истории»²², про що окремо було відмічено в атестаті²³. Враховуючи усі вище перелічені досягнення Педагогічна рада гімназії постановила нагородити його золотою медаллю та видати йому атестат, який надавав право вступу до будь-якого університету країни [4, арк. 6–6 зв.; 21, арк. 7–7 зв.], чим він і скористався. Після блискучого закінчення гімназії він був прийнятий до ІНУ за власний рахунок. 28 липня 1911 р. на його прохання було розміщено факсиміле ректора з надписом: «По взносе платы за слушание лекций – зачислить» [14, арк. 112 зв.; 21, арк. 6]. Після сплати за слухання лекцій розпочалося навчання Г. В. Флоровського на історичному відділенні історико-філологічного факультету ІНУ [21, арк. 12]. В університеті в нього був авторитетний покровитель – дядько і хрещений батько, професор М. Г. Попруженко. На виконання цієї ролі його старший брат приват-доцент А. В. Флоровський не підходив, не скільки за скромним статусом вченого звання, а скільки за характеристиками свого психотипу²⁴.

Щоб краще усвідомити інтелектуальну і моральну атмосферу 1911–1916 рр., під час яких Г. В. Флоровський навчався в ІНУ, необхідно згадати про університет та його професорів. Професорська корпорація, як на підбір, складалася з людей обдарованих та відданих науці, які склали ім'я не тільки собі, а й університету та місту – професори Б. П. Бабкін, Я. Ю. Бардах, Б. В. Варнеке, О. П. Доброклонський, В. В. Зав'ялов, П. Є. Казанський, М. П. Кастерін, Д. П. Кишенський, М. М. Ланге, В. Д. Ласкарєв, С. В. Левашов, Б. М. Ляпунов, П. Г. Меліков, М. М. Попов, В. П. Філатов та ін. У такому благодатному середовищі й вирощувався науковий потенціал Г. В. Флоровського.

В університеті Г. В. Флоровський займався у групі студентів з історії філософії історичного відділення під керівництвом ординарного професора М. М. Ланге. За перші чотири роки навчання він прослухав 49 курсів 18 викладачів²⁵. Виняткову роль у формуванні його теоретичних і практичних знань

²² П. Л. Гаврилюк безпідставно вважає, що любов до історії передалася Г. В. Флоровському від брата А. В. Флоровського [40, с. 63]. На нашу думку, зацікавлення історією Г. В. Флоровського відбувалося завдяки представникам старшого покоління родини Флоровських-Попруженків як на генетичному, так і спадковому рівнях (відповідно від діда Г. І. Попруженка та батька В. А. Флоровського, дядьки М. Г. Попруженка і брата В. В. Флоровського). Якщо у випадку з вченим-істориком М. Г. Попруженком все зрозуміло апіорі, то прикладом захоплення історією протоієрея В. А. Флоровського є його нариси щодо історії храмів, в яких він служив (див.: *Краткий исторический очерк о построении единоверческой Одесской Покровской церкви. Прибавление к Херсон. епарх. ведомостям*. 1898. № 21. С. 512–521 ; Флоровский В. Столетие со дня освещения Одесского кафедрального Преображенского собора (25-го мая 1808–1908 г.). *Херсон. епарх. ведомости*. 1908. № 15: Неофиц. отд. Особое прил. С. 1–28 ; Столетие со дня освещения Одесского кафедрального Преображенского собора (25-го мая 1808–1908 г.). Одесса : Славян. тип. Е. Хрисогелос, 1908. 30 с. та ін.).

²³ 19 липня 1911 р. К. Г. Попруженко в конторі одеського нотаріуса М. Ф. Комаров засвідчила по одній копії з атестату, свідоцтва про народження та свідоцтва щодо припису до призовної ділянки Г. В. Флоровського [4, арк. 6 зв.; 21, арк. 7 зв.–8, 11]. Виходячи з того, що родина Попруженків етнічно ідентифікувала себе українцями, то цей факт є підґрунтям для свідчення їх знайомства з одним із членів одеської «Громади».

²⁴ З листування двох братів еміграційного періоду видно, що Г. В. Флоровському належали лідерські якості в організації навчальних і наукових процесів, тоді як А. В. Флоровський залишався інертним і безініціативним. Див.: Флоровский Г., прот. Письма брата к Антонию / сост. Л. Киейзик. М. : Изд-во ПСТГУ, 2021. 216 с.

²⁵ У 1911/12 навчальному році: О. М. Клітін (Богослов'я), Герд (англійська мова), Є. Г. Кагаров (читання Фукидіда), С. Д. Пападимитріу (читання «Вакханки» Евріпіда), О. П. Казанський (логіка, практичні заняття з логіки,

у галузі соціогуманітарних наук відіграли М.М. Ланге, О.П. Казанський, В.Е. Крусман, П.М. Біцилли²⁶. Він відзначав серйозну увагу до вивчення давніх мов, читання першоджерел мовою оригіналу. Про О.П. Казанського згадував як про обдарованого філолога, який вів семінари з вивчення та аналізу грецьких філософських текстів. Саму ж найважливішу роль у його філософській освіті відіграв М.М. Ланге, який склав для обдарованого студента неймовірно за обсягом програму обов'язкового індивідуального читання – від греків до А. Шопенгауера та Д. Мілля, яка потім обговорювалася під час індивідуальних розмов [34, с. 23].

За перші чотири роки навчання Г.В. Флоровський також підготував дві самостійні наукові праці. Виконав реферат на тему «Проблема чужого «Я»» [57, с. 503] та розвідку на тему «Разработка мифа об Амфитрионе в древней и новой драме». Останній твір він написав на II курсі в результаті ознайомлення з працею М.М. Ланге «Теория В. Вундта о начале мифа»²⁷, який був послідовником німецького лікаря, фізіолога, психолога і фольклориста В.М. Вундта, що в галузі психології використовував експериментальну психологію. Позитивну оцінку студентській праці дав ординарний професор Б.В. Варнеке. У своєму відгуку він відмітив, що студент пропрацював велику кількість «...книг и статей на языках: английском, итальянском, немецком и французском»²⁸, и в наши

історія давньої філософії), Б.В. Варнеке (Плавт, Тацит, історія Риму), Є.П. Трифільєв (руська історія), М.М. Ланге (психологія, практичні заняття з психології), В.Е. Крусман (введення до історії нового часу) [1, арк. 8–10; 21, арк. 35–36, 38]. У 1912/13 навчальному році: Сперандео (італійська мова), П.М. Біцилли (середня історія), В.Е. Крусман (нова історія, загальний нарис допоміжних наук), С.Г. Вілінський (введення до історії руської літератури), І.М. Малінін (введення до філософії), Катков (політична економія), О.І. Томсон (загальне мовознавство), М.І. Мандес (історія Греції), М.М. Ланге (спеціальні практичні заняття з психології, загальні практичні заняття з психології, історія педагогіки, практичні заняття з педагогіки, практичні заняття з теорії пізнання), Є.П. Трифільєв (нова руська історія), О.П. Казанський (читання Аристотеля, давньогрецька філософія після Аристотеля, практичні заняття з давньогрецької філософії) [4, арк. 15–17; 21, арк. 43, 46, 48]. У 1913/14 навчальному році: О.П. Доброклонський (історія християнської церкви, історія руської церкви), О.П. Казанський (читання діалогу Платона «Теетет»), І.М. Малінін (нариси сучасної теорії пізнання), М.М. Ланге (історія нової філософії, практичні заняття з теорії пізнання), О.В. Ристенко (руська народна поезія), М.Г. Попруженко (історія південних слов'ян), В.Е. Крусман (реформаційний рух XIII ст., виникнення ордену єзуїтів, історія Тевтонського ордену), П.М. Біцилли (введення до вивчення середньовічної історії літератури, історія Сходу), В.Ф. Лазурський (епоха романтизму), С.Д. Пападимитріу (історія візантійського мистецтва) [4, арк. 6, 11–14, 18; 21, арк. 34, 39–40]. У 1914/15 навчальному році: С.Д. Пападимитріу (історія Візантії), М.Г. Попруженко (історія чехів і поляків), Є.П. Трифільєв (руська історіографія), М.М. Ланге (нарис сучасних філософських напрямів), І.М. Малінін (Галілей та його філософія; загальна естетика), В.Е. Крусман (епоха Просвітництва; історія Бельгії) [4, арк. 1, 4–5, 19–20; 21, арк. 21, 23–24].

²⁶ У подальшому з П.М. Біцилли у Г.В. Флоровського склалися дружні відносини. Див.: Галчева Т.Н., Голубович І.В. «Понемногу приспособляюсь к „независящим обстоятельствам“». П.М. Бицилли и семья Флоровских в первые годы эмиграции. София : Солнце, 2015. 320 с.

²⁷ Ланге Н.Н. Теория В. Вундта о начале мифа (Критические заметки). Одесса : Славян. тип. Е. Хрисогелос, 1912. 20 с.

²⁸ П.Л. Гаврилюк безпідставно стверджує, що Г.В. Флоровському передалися «лінгвістичні обдарування» від сестри К.В. Флоровської [40, с. 63]. По-перше, в 1904–1912 рр., коли Г.В. Флоровський оволодівав знаннями на рівні середньої освіти, К.В. Флоровська проходила навчання у Санкт-Петербурзі, Франції та Італії, тому вона фізично не могла передавати йому свої знання іноземних мов або сприяти йому в цьому [53, с. 169]. По-друге, лінгвістичні здібності були притаманні представникам усіх трьох поколінь родини Флоровських-Попруженків: від діда Г.І. Попруженка до Г.В. Флоровського.

дни, когда студенты так редко отваживаются переходить за пределы родного языка» [42]. За це дослідження 8 квітня 1913 р. він отримав високу нагороду – срібну медаль.

З I курсу навчання в ІНУ Г. В. Флоровський брав активну участь у діяльності Одеського бібліографічного товариства при ІНУ (ОБТ при ІНУ), яке знаходилося у будівлі університету за адресою вул. Преображенська, 24. 29 жовтня 1911 р. на четвертому засіданні товариства студента I курсу Г. В. Флоровського разом із сестрою К. В. Флоровською було обрано його членами²⁹ [63]. 7 травня 1912 р. членом товариства також було обрано їх старшого брата – В. В. Флоровського³⁰ [56]. У сучасній історіографії існує думка, що до діяльності в товаристві двох братів і сестру залучив брат Антоній, який був першим, хто став членом цього об'єднання³¹, головою якого був його науковий керівник професор І. А. Линниченко. Ще однією версією у цьому питанні також може бути причетність до цієї справи їх дядька професора М. Г. Попруженка³², але на нашу думку участь у роботі цієї інституції була цікава молодим представникам сім'ї Флоровських через живий інтерес у повсякденному житті всіх членів родини Флоровських-Попруженків до інтелектуального розвитку (навчання, читання книжок, знання мов, захоплення загальною історією, історією Одеси тощо). Таким чином, за майже п'ятирічне існування ОБТ при ІНУ його членами стали відразу чотири представники родини Флоровських, серед яких найактивнішою діяльністю відзначився А. В. Флоровський (21 публікація) і Г. В. Флоровський (6 публікацій; див. дод. 3). У К. В. Флоровської і В. В. Флоровського³³, відповід-

²⁹ А. В. Голубицька припустилася помилки, коли вказала, що Г. В. Флоровського було обрано секретарем товариства [43, с. 199]. Незмінним секретарем товариства за весь час його існування був В. Ф. Лазурський.

³⁰ А. В. Голубицька хибно вказала, що В. В. Флоровський був батьком Г. В. і К. В. Флоровських [43, с. 199].

³¹ А. В. Флоровський був одним з шістнадцяти осіб, які 1909 р. підписали перероблений статут товариства після зауважень співробітників Міністерства народної освіти (див.: Історія виникнення Одеського бібліографічного О-ва при Імператорском Новоросийском университете. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИИУ*. 1911. Т. 1, вып. 1. С. 3) та одним із членів-засновників товариства (див.: Список членов Одесского библиографического общества. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИИУ*. 1913. Т. 2, вып. 2. С. 91). Інформації щодо обрання А. В. Флоровського дійсним членом товариства на сторінках його «Известий» відсутні, але відомо, що 15 листопада 1911 р. на п'ятому засіданні товариства він виступив з доповіддю на тему «Новый взгляд на происхождение Русской Правды» (див.: Пятое очередное собрание Общества. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИИУ*. 1912. Т. 1, вып. 4. С. 95–96), а з 1913 р. був членом Ради товариства (див.: Отчет Одесского библиографического общества при Императорском Новоросийском университете за 1913 год. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИИУ*. 1914. Т. 3, вып. 1. С. 58).

³² М. Г. Попруженко стояв біля витоків товариства, коли 1907 р. разом з І. А. Линниченко, В. Ф. Лазурським і П. С. Шестериковим входив до складу комісії з детальної розробки проекту статуту майбутнього товариства та був одним з одинадцяти підписантів затвердженого проекту, представленого 25 січня 1908 р. до Ради ІНУ з клопотанням щодо його затвердження у належному порядку (див.: Історія виникнення Одеського бібліографічного О-ва при Імператорском Новоросийском университете. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИИУ*. 1911. Т. 1, вып. 1. С. 2–3).

³³ Результатом участі В. В. Флоровського у роботі товариства стала праця «Odessika», присвячена бібліографічним матеріалам щодо історії Одеси та опублікована як в «Известиях», так й окремим виданням (див.: Флоровский В. В. *Odessika*. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИИУ*. 1913. Т. 2, вып. 6. С. 282–288; Флоровский В. В. *Odessika*: библиографические материалы по истории города Одессы. Одесса: Центр. тип. С. Розенштрауха и Н. Лемберга, 1913. 9 с.).

но дві та одна публікації. Отже, одним із загальних пріоритетів інтелектуальних захоплень сім'ї Флоровських була бібліографія.

22 лютого 1912 р. на десятому засіданні ОБТ при ІНУ Г.В. Флоровський у статусі члена-співробітника³⁴ товариства виступив з доповіддю на тему «Новые книги о Владимире Соловьеве» [47]. 6 жовтня 1912 р. на вісімнадцятому засіданні Г.В. Флоровський зробив доповідь на тему «Из прошлого русской мысли», за матеріалами книг М.О. Бердяєва «А.С. Хомяков» і М.Й. Гершензона «Образы прошлого», виданих 1912 р. [38]. Повідомлення на засіданнях товариства та публікації на філософські теми й бібліографічного характеру вісімнадцятирічного студента Флоровського свідчать про його високий інтелектуальний рівень та ерудицію у різних галузях знання. Отже, 1912 р. відбулися два дебюти вісімнадцятирічного студента I курсу Г.В. Флоровського в науці: апробація результатів дослідження на засіданні товариства та публікація праці в науковому виданні³⁵ (див. дод. 3), зробивши його наймолодшим автором товариства. Огляд перших публікацій молодого вченого, в першу чергу, вражає його вільним орієнтуванням у великому потоці різномовної літератури з проведенням її всебічного аналізу та самостійними висновками. Не принижуючи усіх праць науковця «одеського» періоду, головною серед них є «Из прошлого русской мысли» (див. дод. 3), де він презентував основи своїх подальших досліджень з історії релігійних і філософських питань, магістральна ідея яких залишилась домінуючою впродовж усієї творчості – православ'я є суттю життя. Не часто буває, щоб учений в одній із перших праць так точно і вдало визначив основний пріоритет своїх майбутніх наукових пошуків. Молода людина – йому ледве виповнилося 19 років – студент II курсу, який тільки «запрограмував» свої маршрути в житті, але вже в другій науковій праці видно формування його свідомих поглядів громадянина та вченого.

На сьогодні без документально підтвердженої відповіді залишається питання, чому молодий вчений, для якого характер діяльності товариства був дуже близьким як людині, єдиною пристрастю якої, за його власним визнанням, були книги [34, с. 20], та який так активно і плідно проявив свою дослідницьку діяльність у роботі товариства впродовж 1912 р., в наступні чотири роки

³⁴ Членами-співробітниками товариства вважалися ті, хто робили членський внесок у розмірі 1 руб. та не мали права безкоштовно отримувати «Известия» товариства. Дійсні члени сплачували 3 руб. та безкоштовно отримували друкований орган товариства (див.: Постановление Совета Общества. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИИУ*. 1912. Т. 1, вып. 6. С. 188). З фінансової точки зору, обраний Г.В. Флоровський статус члена-співробітника був раціональним кроком щодо економії коштів. При необхідності використання для наукової роботи будь-який випуск «Известий» товариства він міг використати примірники А.В. Флоровського або К.В. Флоровської, з якими проживав в одному помешканні за адресою Соборна площа, 12, кв. 1 (див.: Список членов Одесского библиографического общества. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИИУ*. 1913. Т. 2, вып. 2. С. 91, 94, 96).

³⁵ А.В. Голубицька невірною вказала, що опубліковані рецензії є не першими творами вченого, згадаючи про його конкурсні роботи [43, с. 197]. Перші дві його рецензії було опубліковано 1912 р. у 6 випуску 1 тому «Известий ОБО при ИИУ» (див. дод. 3), датованого 10 травня 1912 р., тобто, коли він був студентом I курсу, а першу конкурсну роботу на тему «Разработка мифа об Амфитрионе в древней и новой драме» він підготував на II курсі, за яку 8 квітня 1913 р. отримав срібну медаль.

функціонування товариства жодного разу не виступав з доповіддю на його засіданнях та не опублікував жодної праці³⁶. При цьому його участь у засіданнях була активною, він брав участь в обговоренні повідомлень, з якими виступали його колеги³⁷.

Здобуваючи вищу соціогуманітарну освіту з акцентом на поглиблене вивчення філософії, Г. В. Флоровський для досягнення поставлених перед собою завдань вдався до нестандартного кроку та тим самим став єдиним у своєму роді прикладом. Ще в роки навчання у гімназії він зацікавився філософією, ознайомився та оволодів її основними поняттями (сутність філософії, предмет вивчення, підходи до пізнання, методологія досліджень тощо) та зрозумів, що знання природничих наук безпристрасно перевіряють готовність до засвоєння абстрактних філософських міркувань, а справжня мета природничої освіти філософів – це не лише набуття конкретних знань, а насамперед розвиток мислення чи розуму, спрямованого на пізнання, яке іноді називають філософією. Тому, починаючи з першого курсу навчання на історико-філологічному факультеті, він впродовж п'яти років (з передбачених чотирьох років) за власною ініціативою для кращого оволодіння ґрунтовними знаннями філософії паралельно відвідував лекції деяких курсів на математичному і природничому відділеннях фізико-математичного факультету та медичного факультету [33]. Проте, яких зусиль він доклав для вирішення цього питання, ми дізнаємося з чо-

³⁶ Дозволимо собі припустити, що така ситуація була пов'язана з трьома причинами: 1) приділення уваги навчальному процесу; 2) у засіданнях товариства не брали участь фахівці з філософії та психології, тому для молодого науковця не було мотивації для виступів на них; 3) членом товариства не був М. М. Ланге – науковий керівник Г. В. Флоровського. Підставою для ігнорування діяльності товариства з його боку були протилежні політичні погляди з головою товариства І. А. Линниченком, що стали підставою для їх приналежності до різних викладацьких угруповань в ІНУ. За весь час існування товариства (78 засідань) виступи та публікації на теми філософії та психології були непопулярними серед його членів. Крім Г. В. Флоровського ці теми виявили зацікавлення ще у семи осіб (чотири з філософії та три з психології). У царині філософії І. М. Малінін 30 березня 1913 р. зробив повідомлення на тему «Философия изменчивости», з приводу російських перекладів головних творів А. Бергсона: «Время и свобода воли», «Материя и память», «Творческая эволюция» (див.: Двадцать девятое собрание Общества. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ*. 1913. Т. 2, вып. 5. С. 193), а 11 жовтня 1913 р. виступив на тему «Философские воззрения Дидро» (див.: Тридцать третье собрание Общества. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ*. 1913. Т. 2, вып. 8. С. 337); Н. Норн здійснив одну публікацію (див.: Норн Н. К вопросу о субъективности чувственных качеств (опубл.: Новые идеи в философии. Сб. 6: Существует ли внешний мир? СПб., 1913). *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ*. 1914. Т. 3, вып. 3. С. 150–157); Ю. П. Мрочковский зробив доповідь щодо книжки С. Р. Штейнметца «Философия войны» (див.: Шестдесят девятое собрание Общества. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ*. 1916. Т. 5, вып. 5–6. С. 41) та О. К. Горський зробив повідомлення про книжку М. П. Петерсона «Н. Ф. Федоров и его “Философия общего дела”» (див.: Семьдесят восьмое собрание Общества. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ*. 1916. Т. 5, вып. 5–6. С. 46). У галузі психології доповідь зробили І. К. Хмелевський – «К психологии гениального творчества» (з приводу книжки Toulouse «Henri Poincaré». Paris, 1912) (див.: Тридцать четвертое собрание Общества. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ*. 1913. Т. 2, вып. 8. С. 338); М. В. Вольф – «Bewusstsein und psychisches Geschehen» (див.: Сороковое собрание Общества. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ*. 1914. Т. 3, вып. 1. С. 52) та 4 квітня 1915 р. Д. Г. Атлас про книжку В. Штерна «Психологические методы испытания умственной одаренности в применении к детям школьного возраста» (див.: Пятьдесят пятое собрание Общества. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ*. 1915. Т. 4, вып. 2. С. 121–122).

³⁷ 18 квітня 1915 р. Г. В. Флоровський був учасником обговорення доповіді історика літератури Л. П. Гроссмана на тему «Достоевский и Европа». Див.: Пятьдесят шестое собрание Общества. *Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ*. 1915. Т. 4, вып. 2. С. 122.

тирьох архівних документів особового походження, що зберігаються у ДАОО, серед котрих особливо інформативними є два прохання: одне на ім'я ректора ІНУ С.В. Левашова (див. дод. 1), а друге на ім'я проректора ІНУ С.Г. Вілінського (див. дод. 2). Виходячи з їх змісту стає зрозуміло, що протягом п'яти навчальних років для занять філософією йому «...оказалось необходимым прослушать ряд курсов физико-математического факультета», «...необходимых для... специальных занятий философией» [21, арк. 1, 4].

Для реалізації поставленої перед собою мети в оволодінні знаннями природничих дисциплін для проведення спеціальних занять з філософії сім'я Г.В. Флоровського сплачувала 25 руб. за право відвідування ним занять на фізико-математичному (від 1911/1912 до 1915/1916 навчальних років) і медичному факультетах (1915/1916 навчальний рік), як за навчання у повному форматі та обсязі на рівні зі всіма іншими студентами цих факультетів. У перші навчальні роки (1911/1912 і 1912/1913) Г.В. Флоровський отримував тимчасовий квиток, а в 1913/1914 навчальному році – постійний білет, які давали йому можливість відвідувати лекційні та практичні заняття з 15 дисциплін 13 викладачів фізико-математичного факультету³⁸ в різних будівлях університету [21, арк. 1–4].

Відповідно до існуючих канонів чотирьохрічної системи навчання у вищій школі в червні 1915 р. Г.В. Флоровський мав закінчити ІНУ та отримати диплом, але він прийняв прецедентне рішення та самостійно вирішив продовжити навчання ще на один навчальний рік. Враховуючи, що на тлі хронічних хвороб попередні чотири роки навчання в університеті й плідна наукова діяльність забрали в нього багато фізичних і психічних сил та з метою покращити його здоров'я перед останнім навчальним роком, який для відмінного виконання усіх вимог за навчальним планом міг потребувати додаткових фізичних і моральних зусиль, батьки створили йому умови для відпочинку³⁹. Під час літніх канікул 1915 р. з метою проведення «наукових занять», як офіційно вказано в документах, їздив через Петроград до повітового містечка Луга⁴⁰ [21, арк. 17, 19], який знаходився у лісі та славився кліматом та умовами для відпочинку⁴¹.

³⁸ У 1911/12 навчальному році: І.Г. Тимченко (введення до аналітичної геометрії), С.Й. Шатуновський (введення до аналізу), О.Д. Агура (вища математика), В.В. Зав'ялов (фізіологія) [21, арк. 37, 41–42; 33]. У 1912/1913 навчальному році: С.М. Танатар (неорганічна хімія), Є.Л. Буницький (диференціальні обчислення) [21, арк. 31, 44–45, 47; 33]. У 1913/1914 навчальному році: С.Й. Шатуновський (початок теорії визначників), М.П. Кастерін (фізика, частина II), С.М. Танатар (аналітична хімія, практичні заняття), Д.К. Третьяков (гістологія), В.Ф. Каган (вища алгебра), Д.А. Крижановський (проективна геометрія) [21, арк. 32–33, 49–50; 33]. У 1914/1915 навчальному році: М.П. Кастерін (фізика, частина I), П.Г. Меліков (органічна хімія), П.І. Петренко-Критченко (практичні заняття з кількісного аналізу), В.А. Циммерман (інтегральне обчислення, частина I) [21, арк. 25–26, 51; 33].

³⁹ За попередні роки навчання на відпочинок виїжджав з Одеси ще один раз. У період від 13 грудня 1914 р. до 15 січня 1915 р. їздив до Києва на Різдвяні канікули, де зупинився на вулиці Жилянська в будинку № 23 (садиба Франца Голомбека) [21, арк. 16, 18].

⁴⁰ П.Л. Гаврилук безпідставно наголошував, що хворобливий стан Г.В. Флоровського виключав його поїздки на північ країни [40, с. 69].

⁴¹ Станом на 1912 р. у містечку Луга знаходилося 5 православних, 1 католицька та 1 лютеранська церкви, 2 жіночих гімназії, міське училище та 16 початкових училищ, 3 бібліотеки, 2 літніх театри, 2 клуби, лікарня, пансіонат «Сокольницькие ключи» тощо.

У цьому містечку він знаходився майже два с половиною місяці – від 26 травня до 29 серпня 1915 р.

Після вдало проведених канікул та зі свіжими силами Г.В. Флоровський інтенсивно та продуктивно навчався за самостійно розробленою програмою на 1915/1916 навчальний рік. Упродовж двох останніх семестрів більше уваги приділив природознавчим дисциплінам⁴². Відвідував заняття двох викладачів медичного факультету⁴³, лабораторії яких знаходилися поруч з кабінетом експериментальної психології професора М.М. Ланге. Займаючись на інших факультетах, Г.В. Флоровський після проходження їх повного курсу не складав з них іспити та не отримував за них оцінки. На сьогодні нам відомо, що деякі викладачі виписували йому свідоцтва, в яких вказували, що він ретельно відвідував лекції і виконував практичні заняття, а в особистих з ним розмовах з питань курсу, вони виявляли його серйозну підготовку та високий рівень знань пізнання⁴⁴. На профільному для нього історико-філологічному факультеті за весь навчальний рік тільки у весняному семестрі він прослухав лекції з трьох дисциплін двох викладачів⁴⁵. Протягом останнього року навчання також підготував дві наукові праці.

Перший твір під назвою «Современные учения об умозаключениях» Г.В. Флоровський представив на здобуття медалі. 29 квітня 1916 р. на засіданні історико-філологічного факультету було заслухано відгук професора М.М. Ланге на цю працю, який згодом було опубліковано [52]. Колегіальним рішенням викладачів факультету автору цієї праці одностайно було присуджено золоту медаль [1, арк. 7 зв.]. Після відкриття конверту, з'ясувалося що автором праці, яка отримала медаль, був студент IV курсу (8 семестру)⁴⁶ Г.В. Флоровський. 30 квітня 1916 р. Правління ІНУ затвердило рішення факультету та ухвалило видати золоту медаль молодому науковцю. 3 травня 1916 р. за підписом ректора Д.П. Кишенського було оформлено посвідчення, яке засвідчувало факт отримання високої нагороди за його інтелектуальні досягнення [33]. У травні 1916 р. для тимчасового користування Г.В. Флоровський взяв у канцелярії факультету під розписку свою працю, як він особисто свідчив, для про-

⁴² Прослухав курси А.Д. Білімовича (механіка, частина I), І.Г. Тимченка (обрані глави з історії математики), А.Д. Крижановського (основи ідеї алгебри і геометрії), П.М. Павлова (фізична хімія), О.М. Саханова (практичні заняття з фізичної хімії), П.І. Петренка-Критченка (практичні заняття з органічної хімії) [21, арк. 20, 22, 27–30; 33].

⁴³ М.М. Попов (нервові хвороби) і В.М. Образцов (систематичний курс душевних хвороб) [21, арк. 28–29].

⁴⁴ Такі підтвердження маємо за підписами молодшого асистента лабораторії кількісного аналізу О.Ю. Коншина (практичні роботи з вагового та об'ємного кількісного аналізу) від 16 вересня 1916 р., старшого асистента хімічної лабораторії Я.П. Мосешвілі (практичні заняття з якісного аналізу) від 16 вересня 1916 р., ординарного професора П.І. Петренка-Критченка (скорочений практикум у лабораторії органічної хімії) від 17 вересня 1916 р., завідувача лабораторії неорганічної і фізичної хімії, в.о. екстраординарного професора О.М. Саханова (повний курс практичних занять з фізичної хімії) від 17 вересня 1916 р., декана фізико-математичного факультету заслуженого професора П.Г. Мелікова (органічна хімія) від 14 жовтня 1916 р. [33].

⁴⁵ Курси В.Е. Крусмана (епоха просвітництва, історія Бельгії) та І.М. Малініна (естетика) [21, арк. 52].

⁴⁶ Тобто два останні навчальні роки його перебування в ІНУ він де-юре вважався студентом IV курсу.

довження наукових занять [9, арк. 123, 131, 135]. Він був одним з небагатьох, кому вдалося за п'ять років навчання отримати дві медалі за наукові праці.

Друга праця стала результатом спеціального дослідження у фізіологічній лабораторії під керівництвом екстраординарного професора Б. П. Бабкіна (див. дод. 4) та була присвячена механізмам слиновиділення. У підсумку ця студентська робота «On the mechanism of reflex salivary secretion», що містила нові результати, отримала схвальну оцінку академіка І. П. Павлова, була представлена ним Академії наук 3 (16) грудня 1916 р. та рекомендована до друку в «Известия Императорской Академии наук» (див. дод. 3) й окремою брошурою.

Ситуацію з Г. В. Флоровським, коли замість передбачених чотирьох років навчання він свідомо навчався ще один додатковий рік, можемо констатувати як приклад дії одного із законів діалектики: перехід кількісних змін у якісні. 1 червня 1916 р. датовано «Зачетное свидетельство», в якому зафіксовано, що студент групи історії філософії історичного відділення історико-філологічного факультету ІНУ Г. В. Флоровський на курсових випробуваннях (іспитах) у 1912⁴⁷–1916 рр. за вісім семестрів навчання за всіма дисциплінами⁴⁸ отримав найвищі оцінки («весьма удовлетворительно») [1, арк. 7–7 зв.]. Виконавши всі вимоги навчального плану, маючи вісім зарахованих семестрів, склавши іспити з Богослов'я, англійської та італійської мов 3 червня 1916 р. за підписами декана О. П. Доброклонського і секретаря факультету С. П. Трифільєва Г. В. Флоровському було оформлено випускне університетське свідоцтво за № 6840, яке він згодом отримав [21, арк. 12]. Отже, 1916 р. Г. В. Флоровський закінчив ІНУ з дипломом першого ступеню [4, арк. 2 зв.].

У цілому на підставі виявлених історичних джерел п'ять років навчання Г. В. Флоровського в університеті обійшлися його родині у доволі велику суму – понад 562 руб.⁴⁹ (у середньому ≈ 112 руб. на один навчальний рік⁵⁰, без врахування одягу, канцелярського приладдя, придбання книжок, кишенькових грошей тощо). На той час не кожна родина могла дозволити собі витратити

⁴⁷ У свідоцтві без підпису декана і секретаря факультету або допущено помилку, або свідомо приховано факт навчання впродовж п'яти років замість передбачених чотирьох років.

⁴⁸ Усього з 25 дисциплін: логіка, психологія, введення до філософії, введення до мовознавства, латинський автор, філософія і методологія історії, історія християнської церкви, історія руської церкви, історія Візантії, історія західноєвропейських літератур, історія візантійського мистецтва, історія руської словесності, політична економія, історія давньої філософії, історія педагогіки, фізіологія, коментарі до Платона, коментар Аристотеля, історія Греції, історія Риму, середня історія, нова історія, руська історія (давня), давньогрецька філософія після Аристотеля, нариси сучасної теорії пізнання.

⁴⁹ У 1911/1912 навчальному році на I курсі навчання сплачено 96 руб. (50 руб. на користь університету за навчання на двох факультетах і 46 руб. за відвідування лекцій) [1, арк. 8–10; 21, арк. 1, 6]. У 1912/1913 навчальному році (II курс) – 140 руб. (відповідно 50 руб. і 90 руб.) [1, арк. 15–17; 21, арк. 1, 6]. У 1913/1914 навчальному році (III курс) – 137 руб. (50 руб. і 87 руб.) [1, арк. 6, 11–14, 18; 21, арк. 4, 6]. У 1914/1915 навчальному році (IV курс) – 90 руб. (50 руб. і 40 руб.) [1, арк. 4, 19–20; 21, арк. 21, 23–26, 51; 33]. У 1915/1916 навчальному році – 99 руб. (75 руб. за навчання на трьох факультетах і 24 руб. за відвідування лекцій) [21, арк. 20, 22, 27–30, 52; 33].

⁵⁰ У цей час середня зарплата представників різних професій на рік складала: працівники фабрик і заводів та службовці молодших чинів (поштові службовці, земські вчителі молодших класів, помічники аптекарів, санітари) отримували 250–300 руб.; професійні токарі, слюсарі, майстри, бригадири – 500–600 руб.; вчителі старших класів у жіночих та чоловічих гімназіях – 1000–1200 руб. тощо.

таку велику суму грошей на навчання однієї дитини (як правило в родині в середньому було 2–3 дітей), але у випадку з сім'єю Флоровських здійснені ними інвестиції у навчання молодшої дитини принесли грандіозні результати. Маючи незвичайні інтелектуальні здібності, схильність до працьовитості, фінансову підтримку батьків та не захоплюючись порожнім проведенням часу, він розумно і плідно розпорядився своїми роками в університеті та став кращим студентом не тільки свого курсу, а й кращим випускником за останні десять років⁵¹ існування ІНУ.

Незважаючи на приділення багато часу навчанню і науковим заняттям, Г.В. Флоровський не був людиною, повністю зацикленою на навчанні (так би мовити заучкою), обмеженою у спілкуванні з ровесниками та панічно уникаючому зустрічей і спілкування з представницями протилежної статі. Навпаки він був комунікабельним, добродушним, жвавим і бажаним гостем на зустрічах із друзями (див. іл. 6).

Виходячи з цих характеристик, дозволимо собі констатувати, що під час навчання в ІНУ Г.В. Флоровський міг не тільки підвищити свій рівень знань, але й познайомитися з багатьма непересічними особистостями. Однією з них, на нашу думку, міг бути Д.І. Чижевський, який 1915/1916 навчального року був студентом III курсу словесного відділення історико-філологічного факультету ІНУ [48] та мав можливість гіпотетично перебувати одночасно в одній із локацій студентського контингенту разом з Г.В. Флоровським. Вони могли перетинатися у бібліотеці та на факультеті (загальна кількість студентів факультету всіх курсів складала всього близько ста осіб), де протягом навчального року Д.І. Чижевський слухав лекції М.М. Ланге (історія давньої філософії), В.Ф. Лазурського (середньовічна література, західно-європейська література XIV–XVII ст.), М.Г. Попруженка (історія слов'янських літератур), О.І. Томсона (порівняльна граматики), І.М. Малініна (читання «Федона» Платона) [19, арк. 28–29]. Також мали можливість побачитися в «Одеском городском по воинской повинности присутствию», куди необхідно було надавати кожного року свідоцтво про приписку до призовної ділянки в ІНУ щодо отримання відстрочки з відбування військової повинності до закінчення здобуття вищої освіти. Після закінчення 1915/1916 навчального року, в одному із списків студентів історико-філологічного факультету було відмічено, що Г.В. Флоровський отримав відстрочку до 1920 р., а Д.І. Чижевського було записано «ратником 2 розряду» [21, арк. 5; 23, арк. 3 зв.]. Не будемо наполягати на тому, що в «одеський» період вони були близько знайомі або товаришували, але принаймні задовго до 1920-х рр. [37] вони могли хоча б візуально знати про існування один одного.

За час навчання в університеті Г.В. Флоровський зарекомендував себе як відповідальний, дисциплінований та активний щодо наукової діяльності студент, тому логічним наступним його кроком у реалізації бажання займатися наукою стало подання документів на залишення при університеті для підго-

⁵¹ Кращим випускником в передостаннє десятиліття ІНУ, на нашу думку, є П. М. Біциллі.

товки до професорського звання (праобраз сучасної аспірантури) на кафедрі філософії. З цією метою 13 вересня 1916 р. він отримав довідку від лікаря ІНУ А. О. Шемаєва, який засвідчив, що для залишення Г. В. Флоровського при виші для підготовки до професорського звання «...со стороны общего его здоровья, препятствий не наблюдается» [4, арк. 7]. 17 вересня 1916 р. склав іспит з німецької мови лектору ІНУ Ф. К. фон Юргенсону, який відмітив, що він «...обнаружил познания вполне достаточные для того, чтобы в оригинале пользоваться всеми необходимыми специальными по избранной им отрасли науки сочинениями на немецком языке» [4, арк. 9], а 22 вересня 1916 р. «весьма удовлетворительно» склав іспит з французької мови лектору ІНУ П. І. Мартену [4, арк. 17]. Отримавши ці документи, 29 вересня 1916 р. на засіданні історико-філологічного факультету після заслуханої заяви професора М. М. Ланге та вислухавши думки інших професорів, які були знайомі із заняттями Г. В. Флоровського в галузі їх спеціальностей, було прийнято рішення про подання ректору Д. П. Кишенському відповідного клопотання щодо залишення його при університеті для підготовки до професорського звання [4, арк. 10] (див. дод. 4). До того ж проректор С. Г. Вілінський 30 вересня 1916 р. повідомив декану історико-філологічного факультету професору О. П. Доброклонському, що Г. В. Флоровський під час перебування студентом у стінах університету ні в чому поганому помічений не був [4, арк. 12; 21, арк. 15]. Виходячи з внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів, що впливали на ситуацію в Російській імперії того часу, в першу чергу керівництво університету мало на увазі його участь у політичних акціях або висловлювання незадоволення щодо діючого політичного режиму в країні. На відміну від свого старшого брата А. В. Флоровського, який брав участь у студентських революційних сходках 1905 р. [54, с. 48], Г. В. Флоровський не був прихильником цих акцій та знаходився осторонь від політичних колізій, які останні понад десяти років охопили переважно майже все студентське середовище.

Отримавши клопотання факультету 4 жовтня 1916 р., вже того ж дня ректор, у свою чергу, звернувся з проханням до попечителя Одеського навчального округу П. М. Соковніна, яке він отримав 6 жовтня того ж року, про затвердження прийнятого рішення історико-філологічного факультету щодо Г. В. Флоровського [4, арк. 13]. 6 жовтня 1916 р. попечитель прийняв позитивне рішення щодо цього питання [4, арк. 2 зв.]. Таким чином, постановою історико-філологічного факультету ІНУ від 29 вересня 1916 р. та затвердженням попечителя Одеського навчального округу П. М. Соковніним 6 жовтня 1916⁵² р. Г. В. Флоровського було залишено для підготовки до професорського звання на кафедрі філософії⁵³ на два роки. Відповідно до пропозиції попечителя Одеського навчального округу від 25 жовтня 1916 р. було назначено стипендію у розмірі 600 руб., із сум, що знаходилися у розпорядженні Правління

⁵² У науковій літературі зустрічається помилковий факт «залишення» при університеті 1917 р. [51, с. 78].

⁵³ В історіографії є хибна згадка про «залишення» при кафедрі філософії і психології [36, с. 653].

ІНУ, терміном на два роки, з відліком від 29 вересня 1916 р. [4, арк. 2 зв.; 10, арк. 78–79; 15, арк. 3].

Під час історичної реконструкції процедури залишення Г.В. Флоровського при університеті викликає увагу швидкість темпу, з яким приймалися рішення щодо розв'язання цього питання. По-перше, це три документи датовані одним днем 30 вересня 1916 р. з грифом «Весьма спешно»: службова записка декана О.П. Доброклонського до проректора С.Г. Вілінського про повідомлення щодо поведінки Г.В. Флоровського під час його навчання в університеті [21, арк. 13], доповідна записка проректора С.Г. Вілінського декану О.П. Доброклонському щодо політичної благонадійності Г.В. Флоровського [4, арк. 12; 21, арк. 15] та доповідна записка декана історико-філологічного факультету О.П. Доброклонського ректору Д.П. Кишенському (див. дод.4). По-друге, загалом це питання на всіх рівнях – від факультету до попечителя – було вирішено впродовж восьми днів. Тоді як, наприклад, процедура залишення при університеті А.В. Флоровського на цих же рівнях зайняла майже вісім місяців (30 травня 1908 р. – засідання факультету, 9 червня 1908 р. – клопотання на ім'я ректора, 25 лютого 1909 р. – пропозиція попечителя навчального округу на ім'я міністра народної освіти), з рахуванням початку його аспірантури з 1 січня 1909 р. [3, арк. 3 зв., 17]. Така швидкість була пов'язана з отриманням відстрочки від проходження військової служби в умовах Першої світової війни, тому що 15 червня 1916 р. проректор ІНУ С.Г. Вілінський повідомив Одеське міське з військової повинності присутність, що Г.В. Флоровський вибув із числа студентів ІНУ [21, арк. 14]. Отже, його могли призвати на військову службу. Тому вже 7 жовтня 1916 р., на наступний день після затвердження 6 жовтня 1916 р. попечителем Одеського навчального округу Г.В. Флоровського в статусі «залишеного» при університеті, було направлено клопотання до Одеського міського з військової повинності присутність щодо отримання свідоцтва про відстрочку для підготовки до професорського звання. Таке свідоцтво було оформлено 17 листопада 1916 р. та надійшло до канцелярії зі студентських справ ІНУ 23 листопада того ж року [4, арк. 14]. Отже, в умовах бойових дій Першої світової війни Г.В. Флоровському вдалося отримати відстрочку від проходження військової служби та сконцентруватися на заняттях наукою.

Уникнувши військової служби, Г.В. Флоровському не вдалося уникнути труднощів в інших сферах життя, які охопили усі верстви населення та стосувалися у першу чергу економічної та побутової складових повсякдення. Унаслідок Першої світової війни в країні сталася руйнація ринкових відносин. Від 1 січня 1914 р. до 1 січня 1917 р. зростання цін становило 194%, а від 1 січня до 1 грудня 1917 р. – 426%. Тобто в цей час ціни зросли вчетверо, а еквівалент грошових коштів відповідно в стільки ж разів знецінився. У цих економічних умовах стипендія аспіранта Г.В. Флоровського, як й інших його колег, яка складала 600 руб. (50 руб. на місяць), втратила свою грошову цінність у чотири рази. У зв'язку з цим 20 жовтня 1917 р. на засіданні історико-філологічного факуль-

тету НУ на підставі відношення департаменту Міністерства народної освіти від 13 вересня 1917 р. було прийнято рішення щодо клопотання про збільшення розмірів стипендій К. П. Добролюбського і Г. В. Флоровського втричі, які вони отримували із штатних сум університету, за аналогією зі стипендіями з сум міністерства до розмірів у 1 800 руб. (150 руб. на місяць) [5, арк. 60]. Клопотання факультету до Ради НУ було оформлено 24 жовтня 1917 р., але воно скоріш за все не було розглянуто, тому що 25 жовтня у Петрограді відбулася Жовтнева революція. Унаслідок цього Тимчасовий уряд, якому підпорядковувалися МНП і НУ, було заарештовано, а на теренах України почалася боротьба за владу різних політичних режимів, кожен з яких мав дискретні успіхи. З позиції загальної оцінки економіки періоду 1917–1920 рр., то наприкінці 1917 р. фінансове становище населення було вкрай важким, але не катастрофічним, як це сталося 1920–1922 рр. у перші роки влади більшовиків.

Паралельно з навчанням в аспірантурі Г. В. Флоровський знаходив час для участі в різних за профілем наукових і спортивних установах. Другим, відомим для нас з історичних джерел, товариств, членом якого став Г. В. Флоровський, було Товариство природовипробувачів при ІНУ, дійсним членом якого його було обрано на загальному зібранні 28 жовтня 1916 р. Офіційне повідомлення молодому науковцю про цей факт було оформлено 1 листопада 1916 р. за підписом президента товариства професора Г. І. Танфільєва [33]. Третім науковим об'єднанням, до якого Г. В. Флоровський долучився 17 серпня 1919 р., коли його було обрано дійсним членом, стало Товариство вивчення мистецтв⁵⁴ при Новоросійському університеті, яке знаходилося у приміщенні Музею витончених мистецтв НУ за адресою вул. Преображенська, 24. Про це 25 серпня того ж року молодого науковця письмово повідомив голова цієї інституції в. о. екстраординарного професора М. Л. Окунєв [33].

Завзято займаючись науково-дослідницькою діяльністю, Г. В. Флоровський знаходив час і для активного фізичного відпочинку. Загальним зібранням членів престижного в Одесі Катерининського яхт-клубу (знаходився на вул. Пироговська, 5) 14 липня 1918 р. його було обрано членом-змагачем. Командор яхт-клубу професор В. В. Зав'ялов підписав офіційне оформлення цієї події 16 липня 1918 р. [33]. Виходячи з факту участі Г. В. Флоровського в змаганнях яхт-клубу та інших вище згаданих прикладів, доводиться констатувати, що маючи деякі захворювання у дитинстві [40, с. 63, 69; 43, с. 196, 200; 44, с. 40; 46, с. 29], в підлітковому віці Г. В. Флоровському пощастило їх «перерости».

Влітку 1917 р. М. М. Ланге залучив Г. В. Флоровського до діяльності в історико-філологічній секції Одеського народного університету, ініціатором створення якого він був. 1 серпня 1917 р. молодий науковець брав участь у засіданні історико-філологічної секції Одеського народного університету під

⁵⁴ Ініціатива заснування та розробка проекту статуту Товариства вивчення мистецтв при НУ 1918 р. належала групі викладачів історико-філологічного факультету (І. А. Линниченко, О. П. Доброклонський, Б. В. Варнеке, В. Ф. Лазурський, В. М. Мочульський, М. І. Мандес, І. М. Малінін, М. Г. Попруженко, Є. П. Трифільєв, П. М. Біцілі, О. Л. Коцейовський) на чолі з М. Л. Окунєвим [12, арк. 42].

головуванням М. М. Ланге, на якому розглядалося одне з найважливіших питань для функціонування вишу щодо розробки навчальних програм [55, с. 90]. Бурхливі події революційного 1917 р. не сприяли довгій діяльності цього народного вишу.

За два роки, відведених Г. В. Флоровському на здобуття наукового ступеня магістра філософії, йому не вдалося успішно закінчити цю справу. Нормальному стану ведення навчальної і наукової роботи в цей час, скоріш за все, не сприяли революційні події та часті зміни місцевої влади. Тому тільки 30 квітня 1918 р. він подав прохання на ім'я ректора НУ А. Д. Билимовича про допущення його до складання встановлених іспитів на здобуття цього ступеня. На аркуші цього прохання, після позитивного рішення питання з боку ректора від 14 травня 1918 р., декан історико-філологічного факультету О. П. Доброклонський залишив резолюцію: «Назначить экзамены в мае» [10, арк. 203]. Ані у травні, ані у червні Г. В. Флоровський іспити не склав, а 4 (17) вересня 1918 р. на засіданні історико-філологічного факультету Новоросійського університету професор М. М. Ланге, як його науковий керівник, виступив із заявою щодо залишення його магістранта при університеті для підготовки до професорського звання ще на один рік. Представники факультету підтримали це прохання та постановили клопотати перед ректором щодо продовження терміну аспірантури молодому науковцю ще на один рік з призначенням йому стипендії в розмірі тієї, що він отримував, починаючи з того дня, коли закінчиться попередній строк її виплати. Відповідне клопотання на ім'я ректора за підписом декана О. П. Доброклонського було оформлено 9 (22) жовтня 1918 р. [4, арк. 16; 8, арк. 5, 8 зв.–9]. 13 (26) жовтня 1918 р. Правління НУ підтримало це клопотання, про рішення якого було повідомлено на засіданні історико-філологічного факультету тільки на першому засіданні 1919 р. – 29 січня (11 лютого) [8, арк. 27–28]. З чим була пов'язана затримка щодо оприлюднення цього результату на сьогодні не встановлено. Скоріш за все заминка була з боку Правління університету, тому що засідання факультету після 13 (26) жовтня 1918 р. відбувалися двічі – 31 жовтня (13 листопада) і 3 (16) грудня 1918 р. [8, арк. 19, 23], на яких можна було б оголосити щодо позитивного рішення для стипендіатів.

Перед затвердженням клопотання М. М. Ланге на засіданні Правління університету 13 (26) жовтня 1918 р. за день до цього, 12 (25) жовтня 1918 р., Г. В. Флоровський склав магістерський іспит з історії давньої філософії. У протоколі магістерського іспиту, підписаному професором М. М. Ланге, було зазначено, що відповідь магістранта на запропоноване питання щодо «Держави» Платона була визнана задовільною. Того ж дня на засіданні історико-філологічного факультету НУ присутніми викладачами було визнано іспит успішно складеним [8, арк. 15, 16 зв.–18]. Припустимо, що складання магістерського іспиту з філософії саме напередодні засіданні Правління НУ було проведене М. М. Ланге з тією метою, щоб у випадку запитань з боку членів Правління щодо академічної діяльності його магістранта за два роки, відведених на складання магістер-

ських іспитів, він мав можливість звітувати хоча б про один складений іспит. Усупереч певним колізіям у розв'язанні питання щодо продовження терміну його перебування в аспірантурі, це питання протягом вересня-жовтня 1918 р. було позитивно для нього вирішено і він отримав право залишатися у цьому статусі до жовтня 1919 р.

Незважаючи на адміністративні труднощі з оформленням продовження терміну підготовки до професорського звання, Г.В. Флоровський подав до факультету прохання щодо продовження терміну складання магістерських іспитів (див. дод. 5). 13 (26) лютого 1919 р. на екстреному засіданні історико-філологічного факультету це прохання задовільнили та продовжили термін складання іспитів до вересня 1919 р. [8, арк. 32–33].

Не чекаючи до осені, вже 20 березня (2 квітня) 1919 р., під загрозою вступу в Одесу більшовиків, Г.В. Флоровський на засіданні історико-філологічного факультету склав два магістерських іспити: з історії нової філософії (запропоноване питання: «Философия Фихте, в частности его [„]Grundlage d[er] gesammten Wissenschaftslehre[“]»⁵⁵) та етики (запропоноване питання: «Учение Гегеля об объективном духе, в частности его философия истории»). Обидві відповіді на питання були визнаними задовільними, а іспити – складеними [8, арк. 38–40]. 31 травня (13 червня) 1919 р. на засіданні історико-філологічного факультету мав відбутися іспит Г.В. Флоровського на ступінь магістра філософії з метафізики, але його було відкладено. Така доля спіткала й К.П. Добролюбовського, який того ж дня планував скласти іспит на ступінь магістра загальної історії з середньовічної історії. Підставою для цього стало розпорядження Ради комісарів вищих навчальних закладів (РКВНЗ) Одеси, оголошеного на попередньому засіданні факультету 24 травня (6 червня) 1919 р., щодо відміни магістерських іспитів. Присутні на засіданні викладачі ініціювали просити секретаря факультету Є.П. Трифільєва з'ясувати питання щодо порядку отримання прав викладача університету [8, арк. 53, 55 зв.–56], але офіційної відповіді не отримали⁵⁶. Отже, наступ більшовиків на Одесу підштовхнув Г.В. Флоровського до складання двох магістерських іспитів, а вже становлення радянської влади у місті завадило складанню третього іспиту. Травень-серпень 1919 р. був загалом складним періодом для вищої школи Одеси. Мережа вишів зазнала трансформації, а її викладацькі склади пережили ротації, піддаючись соціальному та психологічному тиску з боку радянської влади, яка в боротьбі з інакомислячими використовувала різні методи (звільнення з роботи, арешти⁵⁷, розстріли⁵⁸).

У цих умовах не легко складалася доля і Г.В. Флоровського. На початку червня 1919 р. відповідно постанові РКВНЗ його разом з іншими колегами

⁵⁵ В перекладі «Основа всієї теорії науки» (1794).

⁵⁶ У протоколах засідань факультету інформації щодо цього питання немає.

⁵⁷ Різні терміни у в'язниці провели професори С.Г. Вілінський, О.П. Доброклонський та ін.

⁵⁸ Більшовиками було розстріляно трьох співробітників НУ: професор С.В. Левашов, помічник бібліотекара І.І. Дусинський та служитель Топольський.

було віднесено до списку професорських стипендіатів [13, арк. 10–10 зв.; 22, арк. 13; 28, арк. 46; 29, арк. 41–42]. У середині червня 1919 р. разом з усіма стипендіатами його було введено до складу викладачів історико-філологічного факультету НУ з окладом у 1 188 руб. [13, арк. 7–7 зв.]. Вже 27 червня 1919 р. РКВНЗ запросила надати списки стипендіатів із зазначенням відомостей щодо їх спеціалізації на кафедрах, часу зарахування, стипендії, наявності побічної роботи та порядку нагляду факультету за їх роботою [27, арк. 55]. У відповідь п'ять молодих науковців (П. О. Бузук, Й. Л. Вайнштейн, К. П. Добролюбський, І. Ф. Кособродов, Г. В. Флоровський) запропонували відкласти вирішення питання щодо контролю підготовки за їх науковою діяльністю до скликання загальних зборів «залишених при університеті» для розроблення загального виду контролю на всіх факультетах [30, арк. 13]. У липні 1919 р. РКВНЗ провела трансформацію вищої школи Одеси та утворила об'єднаний університет, в якому Г. В. Флоровський отримав посаду викладача на міжнародному факультеті [7, арк. 42–42 зв.].

Започатковані більшовиками влітку 1919 р. нововведення у мережі вищої школи Одеси було скасовано 23 серпня того ж року, коли в місто ввійшли війська генерала О. І. Денікіна та всі процеси системи вищої освіти відбувалися за існуючими положеннями до заняття міста більшовиками. Тому на початку 1919/1920 навчального року Г. В. Флоровський вирішив розпочати педагогічну діяльність та з метою реалізації цієї ідеї 11 вересня 1919 р. подав прохання на ім'я голови Педагогічної ради Одеської жіночої гімназії імені С. І. Видинської, яка утримувалася В. І. Мельницькою, дійсного статського радника Ф. О. Владичина⁵⁹. Відповідно до пропозиції попечителя Одеського навчального округу від 18 вересня 1919 р. його було допущено до викладання історії у V–VIII класах до липня 1920 р., з плати за наймом (за контрактом) [33].

Одночасно з цим Г. В. Флоровський продовжує завершення магістерської програми. 6 (19) вересня 1919 р. він склав магістерський іспит з метафізики, давши задовільну відповідь на питання «Отношение психических и физических явлений по современным философским теориям» [8, арк. 75–77]. 3 (16) жовтня 1919 р. склав іспит на ступінь магістра філософії з класичних мов. У присутності заслужених ординарних професорів М. М. Ланге і О. П. Доброклонського він дав відповіді на питання з грецької («Перевод и интерпретация диалога Платона [„]Федон[“], гл. VIII») та латинської («T[ulli] Ciceronis [„] Laeluns de amicitia[“]»⁶⁰, гл. VI) мов. Відповідно до протоколу іспиту, записаного рукою О. П. Доброклонського, відповіді були визнані задовільними, а на засіданні факультету складання іспиту було визнано успішним [8, арк. 84–87]. 23 жовтня (5 листопада) 1919 р. на засіданні історико-філологічного факультету (у журналі пункт 1) професор М. М. Ланге виступив з відгуком щодо письмового іспиту Г. В. Флоровського на ступінь магістра. Усіма присутніми

⁵⁹ Колишній директор Одеської 5-ї чоловічої гімназії, в якій навчався Г. В. Флоровський.

⁶⁰ В перекладі «Лелій про дружбу» (44 р. до н. е.).

на засіданні одногосно було ухвалено визнати письмовий іспит складеним задовільно та в результаті всіх випробувань визнати екзамен на ступінь магістра філософії витриманим задовільно [8, арк. 88–89]. На цьому ж засіданні (пункт 12) Г. В. Флоровський подав прохання до факультету на дозвіл допустити його до читання пробних лекцій на здобуття звання приват-доцента «кафедри філософії й психології»⁶¹, на що отримав позитивну відповідь [1, арк. 3; 8, арк. 88, 90 зв.–91]. Та на цьому ж засіданні останнім питанням (пункт 16) він звітував про проведення пробної лекції на тему: «Ответ и Гипотеза», обрану самостійно. Старшими колегами по факультету прочитана лекція була визнана задовільною та на 26 жовтня (суботу) того ж року призначено наступну пробну лекцію на запропоновану тему «Лейбниц и его переписка с Кларком»⁶² [8, арк. 88, 91 зв.–92]. Ця тема була не випадково запропонована Г. В. Флоровському. Як відомо, Г. В. Лейбніц⁶³ був одним із найважливіших представників новоєвропейської метафізики, а ця галузь філософії дуже цікавила молодого вченого.

Засідання історико-філологічного факультету від 26 жовтня (8 листопада) 1919 р. мало для Г. В. Флоровського двоїсте значення: на його початку він перебував у статусі професорського стипендіата, а його закінчення зустрів у вченому званні приват-доцента. На засіданні (у журналі пункт 5) відбулася друга пробна лекція, проведення якої було визнано задовільно, а в журналі засідань факультету декан О. П. Доброклонський власноруч дописав: «...удостоить Г. В. Флоровского права преподавания в университете в звании приват-доцента». Отже, 26 жовтня (8 листопада) 1919 р. рішенням історико-філологічного факультету НУ на чолі з деканом О. П. Доброклонським, магістранта Г. В. Флоровського було обрано приват-доцентом⁶⁴ кафедри філософії [4, арк. 3 зв.; 6, арк. 139]. Відразу після цього (пункт 6) молодий науковець подав прохання щодо допущення його до читання лекцій у поточному навчальному році у статусі приват-доцента необов'язкового курсу «История индуктивных методов (методология опытной науки)»⁶⁵, з розрахунку 2 години на тиждень (питання про винагороду буде порушено після реалізації права викладання). Усі пропозиції новоявленого приват-доцента на цьому засіданні було ухвалено позитивно [4, арк. 15; 8, арк. 93, 94 зв.–95; 11, арк. 223, 230; 20, арк. 12, 17]. 1 листопада 1919 р. декан О. П. Доброклонський оформив свідоцтво на ім'я Г. В. Флоровського, яке свідчило, що він удостоєний права викладання у закладах вищої освіти у вче-

⁶¹ У багатьох власноруч написаних документах Г. В. Флоровський вказував назву кафедри як «філософії і психології» [1, арк. 3; 10, арк. 203], хоча в усі часи вона мала назву кафедра філософії.

⁶² Листування Г. В. Лейбніца і С. Кларка присвячене богословським і філософським дебатам, яке в інтелектуальному відношенні є одним з найвпливовіших у XVIII ст.

⁶³ Дозволимо собі припустити, що саме знайомство Г. В. Флоровського з філософськими думками Г. В. Лейбніца підштовхнули його до захоплення ідеями екуменізму, тому що, як відомо, німецький філософ запропонував проект руху за об'єднання церков (див. Филиппов М. М. Готфрид Лейбниц. Его жизнь, общественная, научная и философская деятельность. СПб., 1893. 121 с.).

⁶⁴ У науковій літературі роком затвердження Г. В. Флоровського в званні приват-доцента іноді помилково вказують 1920 р. [42; 57, с. 504; 61, с. 338].

⁶⁵ В історіографії існує документально не підтверджена згадка щодо прочитання Г. В. Флоровським курсу з філософії природознавства [61, с. 338].

ному званні приват-доцента по кафедрі філософії [33]. Таким чином, він став останнім серед випускників історико-філологічного факультету НУ, кого було обрано на посаду приват-доцента до встановлення в Одесі радянської влади.

Пройшовши конкурс на здобуття звання приват-доцента, що давало йому можливість викладати у вишах, про що він давно мріяв, йому практично не довелося долучитися до цього процесу в повному обсязі. На той час соціально-економічна ситуація в Одесі була повністю дезорганізована, на місто наступали більшовики. 6 листопада 1919 р. в середу відбулася перша вступна лекція Г.В. Флоровського в статусі викладача⁶⁶ університету з курсу «История индуктивных методов (методология опытной науки)» [11, арк. 224–225]. Показово, що, перераховуючи різні види прояву генія Г.В. Флоровського, у попередніх біографічних дослідженнях не було вказано, що серед пріоритетів наукових уподобань слід виділити його творчість як методолога.

Не сприймавши ідеї більшовизму, про що Г.В. Флоровський наголошував і в подальші роки свого життя [64; 65], в умовах наступу більшовиків на Одесу він долучився до громадсько-політичної діяльності спрямованої проти них. 12 січня 1920 р. делегатським зібранням (голова професор Є.В. Васьковський) Союзу викладачів вищих навчальних закладів його було обрано представником від Союзу до Громадського комітету сприяння оборони Одеси [33]. Паралельно з цим приблизно в період листопада-грудня 1919 р. Г.В. Флоровський прийняв рішення емігрувати. Для реалізації цієї мети спочатку він отримав закордонний паспорт (№ 7078), оформлений одеським градоначальником 20 грудня 1919 р. [33]. Згодом, розуміючи, які труднощі можуть виникнути у нього в нових країнах під час його працевлаштування, він заздалегідь подбав щодо підготовки деяких документів, які б сприяли йому на новому місці продовжити заняття науковою діяльністю. За декілька днів до від'їзду, 7 січня 1920 р. він отримав посвідчення (із зазначенням назв дисциплін і прізвищ лекторів) за підписом декана фізико-математичного факультету, що він прослухав лекції з деяких предметів на математичному і природничому відділеннях. 22 січня 1920 р. за підписом декана історико-філологічного факультету О.П. Доброклонського і секретаря Є.П. Трифільєва, в якому було засвідчено, що він витримав встановлені випробування на науковий ступінь магістра філософії [33].

26 січня 1920 р. Г.В. Флоровський залишив останнє по собі історичне джерело на Батьківщині. У цей день він подав на ім'я ректора НУ рапорт: «Честь имею донести, что сего числа я отправился в разрешенную Вами за № 3442 заграничную командировку для научных занятий» [16, арк. 2]. Наприкінці січня 1920⁶⁷ р. Г.В. Флоровський у віці 26 років разом з родиною залишив Батьківщину. З великої сім'ї Флоровських виїхати з країни вирішили четверо – Василь Антонович, Клавдія Георгіївна, Клавдія Василівна і Георгій Васильович.

⁶⁶ Серед видань довідкової літератури є помилка щодо року початку викладацької діяльності в Новоросійському університеті – 1916–1920 рр. [62].

⁶⁷ В історіографії існують помилкові дати щодо еміграції Г.В. Флоровського: 1919 р. [36, с. 653] та 1921 р. [57, с. 504].

В Одесі залишилися В. В. Флоровський⁶⁸, який за політичними переконаннями належав до есерів [35, с. 98], та ліберал А. В. Флоровський⁶⁹. У науковій літературі існує стереотип, що разом із сім'єю Флоровських за кордон виїхав і М. Г. Попруженко [41, с. 15]. На нашу думку, ситуація мала протилежний хід подій. Саме сім'я Флоровських залишила Одесу в напрямку Софії у фарватері сім'ї Попруженків⁷⁰. У Софії у перші дні перебування там родини Попруженків-Флоровських їх розміщенню та адаптації у новій країні сприяв визначний болгарський науковець В. Н. Златарський, з яким у М. Г. Попруженка були давні добрі відносини, що відображено в їх листуванні.

На Батьківщині про когорту досвідчених і молодих науковців дуже швидко забули. Слідуючи вказівкам наркомату освіти від 9 травня 1920 р., з вищої школи було звільнено 76 викладачів [25, арк. 4, 72], які емігрували з Одеси перед вступом до неї більшовиків за формулюванням, що їх «...услуги не могут понадобиться ни для каких новых начинаний» [11, арк. 13; 25, с. 19]. Серед них було 15 викладачів історико-філологічного факультету (П. М. Біцилли, С. Г. Вілінський, О. П. Доброклонський, О. М. Клітін, Н. П. Кондаков, І. А. Лінниченко, І. М. Малінін, В. М. Мочульський, М. Л. Окунев, С. Д. Пападімітріу, С. В. Троїцький) зокрема й Г. М. Попруженко, М. Г. Попруженко, Г. В. Флоровський і К. В. Флоровська [26, арк. 13; 31, арк. 1, 118; 32, арк. 222].

Г. В. Флоровський, безсумнівно, належить до найвидатніших православних богословів і мислителів ХХ ст. Його довге і плідне життя є яскравим свідченням цього. Безперечно, завдяки здійсненій спробі реконструкції біографії та вивченню перших публікацій, маємо підстави стверджувати, що формування пріоритетів його інтелектуальної діяльності відбулося саме в Одесі, місці перетину і співіснування різних культур, в якому він починав свій шлях у житті. Його творча спадщина приваблює, нагадуючи про невирішені проблеми філософії, культурології й інших галузей знання та закликають розвивати культури в руслі богословських традицій. Відповідь на розгадку його долі та геніальної творчості перебуває у багатьох його працях, присвячених вірі та любові до Бога. Іншими словами, геній отче Георгія це вроджені здібності, дані Богом, що забезпечили йому досягнення високих успіхів у житті.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державний архів Одеської області (ДАОО). – Ф. 45. – Оп. 1. – Спр. 1024.
2. ДАОО. Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 1552.
3. ДАОО. Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 1714.
4. ДАОО. Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 1716.
5. ДАОО. Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 2017.
6. ДАОО. Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 2026.
7. ДАОО. Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 2035.
8. ДАОО. Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 2560.

⁶⁸ Залишився з дружиною та двома дочками від різних шлюбів – Галиною і Ольгою.

⁶⁹ Залишився з дружиною Валентиною Опанасівною (донька адвоката О. С. Білоусова).

⁷⁰ Дружина Оттілія Олександрівна (з дому Гертнер), син Георгій Михайлович і донька Анна Михайлівна.

9. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 4.– Спр. 2702.
10. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 4.– Спр. 2706.
11. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 4.– Спр. 2710.
12. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 4.– Спр. 2713.
13. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 4.– Спр. 2716.
14. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 4.– Спр. 2719.
15. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 4.– Спр. 2885.
16. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 4.– Спр. 4029.
17. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 5.– Спр. 13753.
18. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 5.– Спр. 13754.
19. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 5.– Спр. 14570.
20. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 11.– Спр. 16 (1919).
21. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 18.– Спр. 3391.
22. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 19.– Спр. 102.
23. ДАОО. Ф. 45.– Оп. 22.– Спр. 102.
24. ДАОО. Ф. 159.– Оп. 1.– Спр. 2.
25. ДАОО. Ф. Р-150.– Оп. 1.– Спр. 3.
26. ДАОО. Ф. Р-150.– Оп. 1.– Спр. 4.
27. ДАОО. Ф. Р-1359.– Оп. 1.– Спр. 3.
28. ДАОО. Ф. Р-1359.– Оп. 1.– Спр. 7.
29. ДАОО. Ф. Р-1359.– Оп. 1.– Спр. 15.
30. ДАОО. Ф. Р-1359.– Оп. 1.– Спр. 23.
31. ДАОО. Ф. Р-5432.– Оп. 1.– Спр. 1.
32. ДАОО. Ф. Р-5432.– Оп. 1.– Спр. 5.
33. Georges Florovsky Papers, 1916–1979 // Princeton University Library.– C0586.– Box 27 : Florovsky, official documents⁷¹.
34. *Блейн Э.* Жизнеописание отца Георгия / Э. Блейн // Георгий Флоровский: священнослужитель, богослов, философ : [сб.] / общ. ред. Ю.П. Сенокосова.– М. : Прогресс ; Культура, 1995.– С. 7–240.
35. *Боровой С.* Воспоминания / С. Боровой.– Москва–Иерусалим, 1993.– 384 с.
36. *Бычков С.* Флоровский Георгий Васильевич / С. Бычков, М. Колеров // Русское зарубежье: золотая книга эмиграции, первая треть XX в. : энцикл. биогр. слов. / под общ. ред. В.В. Шелохаева.– М. : РОССПЭН, 1997.– С. 653–655.
37. *Валявко І.* Листування Дмитра Чижевського та о. Георгія Флоровського / І. Валявко // Філософ. думка.– 2010.– № 6.– С. 79–89.
38. Восемнадцатое очередное собрание Общества // Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ.– 1912.– Т. 1, вып. 10.– С. 380.
39. Высшая советская школа в Одессе // Вестн. Одес. губерн. отд. народ. образования.– 1920.– № 4.– С. 17–20.
40. *Гаврилюк П.* Георгий Флоровский и религиозно-философский ренессанс / П. Гаврилюк.– Киев : Дух і Літера, 2017.– 536 с.
41. *Галяс В.Т.* Русский историк-славист А.В. Флоровский / В.Т. Галяс // Дерибасовская–Ришельевская : одес. альм.– 2003.– Т. 15.– С. 9–24.
42. *Галяс В.Т.* Георгий Флоровский – воспитанник Новороссийского университета / В.Т. Галяс // Одес. ун. т.– 1993.– 10 листоп.
43. *Голубицкая А.* Генезис философской рефлексии Георгия Флоровского (по материалам рецензий «одесского периода») / А. Голубицкая // Sententiae.– 2011.– № 2.– С. 194–208.
44. *Голубович И.В.* «Одесский период» жизни и творчества Г.В. Флоровского в контексте интеллектуальной биографии / И.В. Голубович // Вісн. Одес. нац. ун-ту.– 2007.– Т. 12, вип. 15 : Філософія.– С. 37–45.
45. *Голубович И.В.* «Поняв каждого...»: к 100-летию Г. Флоровского / И.В. Голубович // Веч. Одесса.– 1993.– 4 окт.
46. *Голубович И.* Г.В. Флоровский: Путь, начавшийся в Одессе (Фрагменты интеллектуальной биографии) / И.В. Голубович // Актуальні питання творчої спадщини Г.В. Флоровського / заг. ред. Е.І. Мартинюк.– Одеса : Фенікс, 2009.– С. 25–34.
47. Десятое очередное собрание Общества // Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ.– 1912.– Т. 1, вып. 6.– С. 187–188.

⁷¹ Автор висловлює найщиріші слова вдячності колезі, професору, доктору філософських наук І.В. Голубович за люб'язно надані матеріали цього архівосховища при підготовці даної публікації.

48. Зленко Г. Два семестри Дмитра Чижевського / Г. Зленко, А. Мисечко // Кур'єр Кривбасу. – 1995. – № 36. – С. 21–22.
49. Зленко Г. Флоровские: заметки об одном разоренном «культурном гнезде» / Г. Зленко // Веч. Одесса. – 1991. – 1 фев.
50. К 80-летию прот. Георгия Флоровского. Жизненный путь // Вестн. рус. христиан. движения. – Париж ; Нью-Йорк, 1973. – № 108–110. – С. 92–97.
51. К 100-летию со дня рождения Г.В. Флоровского // Вопр. философии. – 1993. – № 12. – С. 78–79.
52. Ланге Н.Н. Отзыв о сочинении на тему: «Современные учения об умозаключениях», представленном на соискание медали / Н.Н. Ланге // Зап. Новорос. ун-та. – 1917. – Вып. 9 : Офиц. отд. – С. 1–9.
53. Левченко В.В. Из истории высшей школы Одессы: первая женщина приват-доцент – Клавдия Васильевна Флоровская (1883–1965) / В.В. Левченко // Проблемы славяноведения. – 2012. – Вып. 14. – С. 161–174.
54. Левченко В.В. Новые страницы биографии «одесского» периода ученого-историка А.В. Флоровского / В.В. Левченко // Историогр. сб. – 2020. – Вып. 27. – С. 45–54.
55. Научное наследие Н.Н. Ланге в университетской библиотеке : монография / В.И. Подшивалкина, Р.Н. Свиноренко, Е.В. Полевщикова ; науч. ред. В.И. Подшивалкина ; отв. ред. М.А. Подрезова ; библиогр. ред. В.В. Самодурова. – Одеса : Астропринт, 2010. – 352 с.
56. Пятнадцатое очередное собрание Общества // Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ. – 1912. – Т. 1, вып. 7. – С. 236–237.
57. Сумарокова Л.Н. Философия в Одессе / Л.Н. Сумарокова // Очерки развития науки в Одессе / отв. ред. С.А. Андронати. – Одеса : НАН Украины, Юж. науч. центр, 1995. – С. 491–520.
58. Флоровский Г.В. Пути русского богословия / Г.В. Флоровский ; с предисл. прот. И. Мейендорфа и указ. имён. – 4-е изд. – Paris : YMCA-Press, 1988. – XVI, 603 с.
59. Георгий Васильевич Флоровский : [сб.] / под ред. А.В. Черняева. – М. : РОССПЭН, 2015. – 517 с. – (Философия России первой половины XX века).
60. Георгий Флоровский: священнослужитель, богослов, философ : [сб.] / общ. ред. Ю.П. Сенокосова. – М. : Прогресс ; Культура, 1995. – 416 с.
61. Флоровський Георгій Васильович // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. слов. – Вид. 2-е, допов. – Одеса : Астропринт, 2005. – Т. 4 : Р-Я. – С. 337–339.
62. Флоровський Георгій Васильович // Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голов. редкол.). – Київ : Ін-т філософії ім. Григорія Сковороди НАН України ; Абрис, 2002. – С. 685.
63. Четвертое очередное собрание Общества // Изв. Одес. библиогр. о-ва при ИНУ. – 1912. – Т. 1, вып. 4. – С. 95.
64. Union Seminary Names a Russian to Faculty // New York Times. – 1951. – 10 February.
65. Princeton to hold Theology Institute // New York Times. – 1956. – 8 July.

References

- [1]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 1024.
- [2]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 1552.
- [3]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 1714.
- [4]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 1716.
- [5]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2017.
- [6]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2026.
- [7]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2035.
- [8]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2560.
- [9]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2702.
- [10]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2706.
- [11]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2710.
- [12]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2713.
- [13]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2716.
- [14]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2719.
- [15]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 2885.
- [16]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 4, dossier 4029.
- [17]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 5, dossier 13753.

- [18]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 5, dossier 13754.
- [19]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 5, dossier 14570.
- [20]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 11, dossier 16 (1919).
- [21]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 18, dossier 3391.
- [22]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 19, dossier 102.
- [23]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 45, inventory 22, dossier 102.
- [24]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund 159, inventory 1, dossier 2.
- [25]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-150, inventory 1, dossier 3.
- [26]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-150, inventory 1, dossier 4.
- [27]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1359, inventory 1, dossier 3.
- [28]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1359, inventory 1, dossier 7.
- [29]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1359, inventory 1, dossier 15.
- [30]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-1359, inventory 1, dossier 23.
- [31]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-5432, inventory 1, dossier 1.
- [32]. Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of the Odessa Region]. Fund P-5432, inventory 1, dossier 5.
- [33]. Georges Florovsky Papers, 1916–1979. *Princeton University Library*, C0586, box 27: Florovsky, official documents.
- [34]. Bleyn E. Zhizneopisaniya ottsa Georgiya [Biographies of Father George]. *Georgiy Florovskiy: svyashchennosluzhitel, bogoslov, filosof [George Florovsky: clergyman, theologian, philosopher]*. Moscow, 1995, pp. 7–240.
- [35]. Borovoy S. *Vospominaniya [Memories]*. Moscow, 1993, 384 p.
- [36]. Bychkov S., Kolerov M. Florovskiy Georgiy Vasilevich [Florovsky Georgy Vasilevich]. *Russkoe zarubezhe: zolotaya kniga emigratsii, pervaya tret XX v.: entsikl. biogr. slov. [Russian Diaspora: The Golden Book of Emigration, the First Third of the 20th Century]: entsikl. biogr. slov.* Moscow, 1997, pp. 653–655.
- [37]. Valiavko I. Lystuvannia Dmytra Chyzhevskoho ta o. Heorhiia Florovskoho [Correspondence of Dmytro Chyzhevskiy and Fr. George Florovsky]. *Filosofska dumka*, 2010, no. 6, 79–89 pp.
- [38]. Vosemnadsatoe ocherednoe sobranie Obshchestva [Eighteenth Ordinary Meeting of the Society]. *Izvestiya Odesskogo bibliograficheskogo obshchestva pri Imperatorskom Novorossiyskom universitete [Proceedings of the Odessa Bibliographic Society at the Imperial Novorossiysk University]*, 1912, vol. 1, iss. 10, p. 380.
- [39]. Vysshaya sovetskaya shkola v Odesse [Higher Soviet School in Odessa]. *Vestnik Odesskogo gubernskogo otdela narodnogo obrazovaniya [Bulletin of the Odessa provincial department of public education]*. 1920, no. 4, pp. 17–20.
- [40]. Gavrilyuk P. *Georgiy Florovskiy i religiozno-filosofskiy renessans [Georgiy Florovsky and the Religious and Philosophical Renaissance]*. Kiev, 2017, 536 p.
- [41]. Galyas V.T. Russkiy istorik-slavist A.V. Florovskiy [Russian historian-Slavist A.V. Florovsky]. *Deribasovskaya–Rishlevskaya: Odesskiy almanakh*, 2003, vol. 15, pp. 9–24.
- [42]. Galyas V.T. Georgiy Florovskiy – vospitannik Novorossiyskogo universiteta [Georgiy Florovsky – a graduate of the Novorossiysk University]. *Odesskiy universitet [Odessa University]*, 1993, 10 nonovember.
- [43]. Golubitskaya A. Genesis filosofskoy refleksii Georgiya Florovskogo (po materialam retsenziy «odesskogo perioda») [The Genesis of Philosophical Reflection by Georgiy Florovsky (Based on Reviews of the Odessa Period)]. *Sententiae*, 2011, no. 2, pp. 194–208.
- [44]. Golubovich I. V. «Odesskiy period» zhizni i tvorchestva G. V. Florovskogo v kontekste intellektualnoy biografii [«Odessa period» of the life and work of G.V. Florovsky in the context of intellectual biography]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu [Odesa national university herald]*. 2007, vol. 12, iss. 15: Filosofia, pp. 37–45.
- [45]. Golubovich I. V. «Ponyav kazhdogo...»: k 100-letiyu G. Florovskogo [«Having understood everyone...»: to the 100th anniversary of G. Florovsky]. *Vechernyaya Odessa [Evening Odessa]*. 1993, 4-th oktober.
- [46]. Golubovich I. G.V. Florovskiy: Put, nachavshisya v Odesse (Fragmenty intellektualnoy biografii) [G.V. Florovsky: The path that began in Odessa (Fragments of an intellectual biography)]. *Aktualni pitannya tvorchoi spadshchini G. V. Florovskogo [Current issues of the creative heritage of H. V. Florovsky]*. Odessa, 2009, pp. 25–34.

- [47]. Desyatoe ocherednoe sobranie Obshchestva [Tenth Ordinary Meeting of the Society]. *Izvestiya Odesskogo bibliograficheskogo obshchestva pri Imperatorskom Novorossiyskom universitete [Proceedings of the Odessa Bibliographic Society at the Imperial Novorossiysk University]*. 1912, vol. 1, iss. 6, pp. 188–187.
- [48]. Zlenko H., Mysechko A. Dva semestry Dmytra Chyzhevskoho [Two semesters of Dmytro Chyzhevsky]. *Kurier Kryvbasu [Kryvbas courier]*. 1995, no. 36, pp. 21–22.
- [49]. Zlenko G. Florovskie: Zametki ob odnom razorennom «kulturnom gnezde» [Florovskie: Notes on a Devastated «Cultural Nest»]. *Vechernyaya Odessa [Evening Odessa]*. 1991, 1-st february.
- [50]. K 80-letiyu prot. Georgiya Florovskogo. Zhiznenny put [To the 80th anniversary of Fr. George Florovsky. Life path]. *Vestnik russkogo khristianskogo dvizheniya [Bulletin of the Russian Christian Movement]*. Paris; New York, 1973, no. 108–110, pp. 92–97.
- [51]. K 100-letiyu so dnya rozhdeniya G. V. Florovskogo [To the 100th anniversary of the birth of G. V. Florovsky]. *Voprosy filosofii [Problems of philosophy]*. 1993, no. 12, pp. 78–79.
- [52]. Lange N. N. Otzyv o sochinenii na temu: «Sovremennye ucheniya ob umozaklyucheniakh», predstavlenno na soiskanie medali [Review of the essay on the topic: «Modern doctrines of inference», submitted for the medal]. *Zapiski Novorossiyskogo universiteta [Notes of the Novorossiysk University]*. 1917, iss. 9, pp. 1–9.
- [53]. Levchenko V. V. Iz istorii vysshey shkoly Odessy: pervaya zhenshchina privat-dotsent – Klavdiya Vasilevna Florovskaya (1883–1965) [From the history of higher education in Odessa: the first female Privatdozent – Claudia Vasilievna Florovskaya (1883–1965)]. *Problemy slavyanovedeniya [Problems of Slavic Studies]*. 2012, iss. 14, pp. 161–174.
- [54]. Levchenko V. V. Novye stranitsy biografii «odesskogo» perioda uchenogo-istorika A. V. Florovskogo [New pages of the biography of the «Odessa» period of the scientist-historian A. V. Florovsky]. *Istoriograficheskii sbornik [Historiographic collection]*. 2020, iss. 27, pp. 45–54.
- [55]. Podshivalkina V. I., Svinarenko R. N., Polevshchikova Ye. V. *Nauchnoe nasledie N. N. Lange v universitetskoj biblioteke [Scientific heritage of N. N. Lange in the university library]: monografiya*. Odessa, 2010, 352 p.
- [56]. Pyatnadsatoe ocherednoe sobranie Obshchestva [Fifteenth Ordinary Meeting of the Society]. *Izvestiya Odesskogo bibliograficheskogo obshchestva pri Imperatorskom Novorossiyskom universitete [Proceedings of the Odessa Bibliographic Society at the Imperial Novorossiysk University]*. 1912, vol. 1, iss. 7, pp. 236–327.
- [57]. Sumarokova L. N. Filosofiya v Odesse [Philosophy in Odessa]. *Ocherki razvitiya nauki v Odesse [Essays on the development of science in Odessa]*. Odessa, 1995, pp. 491–520.
- [58]. Florovskiy G. V. *Puti russkogo bogosloviya [Ways of Russian theology]*. Paris, 1988, XVI, 603 p.
- [59]. *Georgiy Vasilevich Florovskiy [Georgiy Vasilievich Florovsky]*. Moscow, 2015, 517 p.
- [60]. *Georgiy Florovskiy: svyashchennosluzhitel, bogoslov, filosof [George Florovsky: clergyman, theologian, philosopher]*. Moscow, 1995, 416 p.
- [61]. Florovskiy Heorhii Vasylovych [Florovskiy Georgiy Vasyliovych]. *Profesory Odeskoho (Novorossiyskogo) universitetu [Professor of Odessa (Novorossiysk) University]: biohr. slov*. Odesa, 2005, vol. 4, pp. 337–339.
- [62]. Florovskiy Heorhii Vasylovych [Florovskiy Georgiy Vasyliovych]. *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]*. Kyiv, 2002, pp. 685.
- [63]. Chetvertoe ocherednoe sobranie Obshchestva [Fourth Ordinary Meeting of the Society]. *Izvestiya Odesskogo bibliograficheskogo obshchestva pri Imperatorskom Novorossiyskom universitete [Proceedings of the Odessa Bibliographic Society at the Imperial Novorossiysk University]*. 1912, vol. 1, iss. 4, pp. 95.
- [64]. Union Seminary Names a Russian to Faculty. *New York Times*. 1951, 10-th February.
- [65]. Princeton to hold Theology Institute. *New York Times*. 1956. 8-th July.

Надійшла 30.09.2022 р.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ПРОХАННЯ

**Г. В. Флоровського на ім'я ректора ІНУ С. В. Левашова
про надання дозволу на відвідування занять на фізико-математичному
факультеті в 1912/1913 навчальному році**

Императорский Новороссийский уни-
верситет
17 сент[ября] 1912
Канцелярия по студенческ[им] делам
№ 12793⁷²

Его превосходительству господину ректору
Императорского Новороссийского университета

По справке выдать
*Ректор*⁷³

Студента историко-филологического
факультета Георгия Васильевича Фло-
ровского

Прошение

При занятиях философией мне оказалось необходимым прослушать ряд курсов физико-математического факультета. В <...> 1911–12 уч[ебном] г[оду] мною с разрешения декана факультета⁷⁴ была сделана подписка на некоторые курсы, и в настоящем году вновь я подписался на два курса. В виду этого честь имею просить Ваше превосходительство сделать распоряжение о выдаче разрешения на вход для слушания лекций в здании математического факультета, как в здание физико-химического института, так и в главное здание.

Георгий Флоровский [підпис]

Временный билет получил

Г. Флоровский [підпис]

ДАОО. Ф. 45. Оп. 18. Спр. 3391. Арк. 1. Автограф.

⁷² Надпис зроблено прямокутним штемпелем фіолетового кольору, який свідчить про дату і номер прохання, як вхідного документу до канцелярії зі справ студентів ІНУ.

⁷³ Надпис зроблено прямокутним штемпелем фіолетового кольору, який свідчить про позитивну резолюцію щодо вирішення цього питання з боку ректора ІНУ.

⁷⁴ Мова іде про в. о. декана заслуженого ординарного професора Ю. Ф. Клименка.

ПРОХАННЯ

**Г. В. Флоровського на ім'я проректора ІНУ С. Г. Вілінського
про надання дозволу на відвідування занять на фізико-математичному
факультеті в 1913/1914 навчальному році**

Императорский Новороссийский уни-
верситет
17 сент[ября] 1912
Канцелярия по студенческ[им] делам
№ 12849⁷⁵

Его превосходительству господину проректору
Императорского Новороссийского университета

Разрешается

Проректор С. Вилинский [підпис]
17 сент[ября] 1913⁷⁶

Студента V-го семестра

историко-филологического факультета
Георгия Флоровского

Прошение

По примеру двух прошедших лет честь имею покорнейше просить Ваше превосходительство разрешить мне беспрепятственный доступ в главное здание университета и в здание физико-химического института для посещения лекций по математическому факультету и практических занятий, необходимых для моих специальных занятий философией. Разрешение на подписку мною получено от г[осподина] декана физико-математического факультета; на лекции я подписался 26 августа и того же числа уплачены все деньги в университетское казначейство. В виду этого прошу сделать распоряжение о выдаче мне постоянного входного билета для посещения лекций физико-математического факультета.

16 IX 1913

Г. Флоровский [підпис]

ДАОО. Ф. 45. Оп. 18. Спр. 3391. Арк. 4. Автограф.

⁷⁵ Надпис зроблено прямокутним штемпелем фіолетового кольору, який свідчить про дату і номер прохання, як вхідного документу до канцелярії зі справ студентів ІНУ.

⁷⁶ Надпис зроблено прямокутним штемпелем фіолетового кольору, який свідчить про позитивну резолюцію щодо вирішення цього питання з боку проректора ІНУ.

**Ресстр праць Г. В. Флоровського,
опублікованих в «одеський період» життя**

1. Ф-ій Г. [Рецензія] / Г. Ф-ій // Изв. Одес. библиогр. о-ва при Императ. Новорос. ун-те. – 1912⁷⁷. – Т. 1, вып. 6. – С. 226–227. – Рец. на кн.: Вундт В. Введение в психологию / В. Вундт ; пер. А. К-на под ред. Н.Н. Ланге. Одесса, 1912 ; Вундт В. Введение в психологию / В. Вундт ; пер. Н. Самсонова. М., 1912 ; Вундт В. Проблемы психологии народов / В. Вундт ; пер. Н. Самсонова. М., 1912 ; Вундт В. Основы искусства : извлеч. из 3 т. W. Wundt «Völkerpsychologie» / В. Вундт ; пер. Н. К. [Ядрышева]. СПб., 1910. (Прил. к журн. «Гермес» 1911 и 1912 г., не окончено).

2. Ф-ій Г. [Рецензія] / Г. Ф-ій // Изв. Одес. библиогр. о-ва при Императ. Новорос. ун-те. – 1912⁷⁸. – Т. 1, вып. 6. – С. 227–228. – Рец. на кн.: Ницше Ф. Полное собрание сочинений. Т. 1 / Ф. Ницше. М. : Моск. книгоизд-во, 1912.

3. Флоровский Г. Новые книги о Владимире Соловьеве / Г. Флоровский // Изв. Одес. библиогр. о-ва при Императ. Новорос. ун-те. – 1912. – Т. 1, вып. 7. – С. 237–255.

4. Ф-ій Г. [Рецензія] / Г. Ф-ій // Изв. Одес. библиогр. о-ва при Императ. Новорос. ун-те. – 1912⁷⁹. – Т. 1, вып. 8. – С. 318–320. – Рец. на кн.: Штекель В. Что на дне души таится...⁸⁰ / В. Штекель. Одесса : Жизнь и душа, 1912. 135 с.

5. Ф-ій Г. [Рецензія] / Г. Ф-ій // Изв. Одес. библиогр. о-ва при Императ. Новорос. ун-те. – 1912⁸¹. – Т. 1, вып. 8. – С. 320–322. – Рец. на кн.: Новые идеи в философии : неперіод. изд. / под ред.: Н.О. Лосского, Э.Л. Радлова. СПб. : Образование, 1912. Сб. 1 : Философия и ее проблемы; Сб. 2 : Борьба за физическое мировоззрение.

6. Флоровский Г. Из прошлого русской мысли / Г. Флоровский // Изв. Одес. библиогр. о-ва при Императ. Новорос. ун-те. – 1912. – Т. 1, вып. 10. – С. 382–403.

7. Флоровский Г. [Рецензія] / Г. Флоровский // Богосл. вестн. – 1912⁸². – Т. 4, № 11. – С. 654–657. – Рец. на кн.: Аскольдов С. Алексей Александрович Козлов / С. Аскольдов. М. : Путь, 1912.

8. Флоровский Г. В. Новые книги о Владимире Соловьеве (Библиографическая заметка) / Г. В. Флоровский. – Одесса : Центр. тип., 1912. – 18 с.

9. Флоровский Г. В. Из прошлого русской мысли / Г. В. Флоровский. – Одесса : Центр. тип., 1912. – 22 с.

10. Florovsky G. On the mechanism of reflex salivary secretion / G. Florovsky // Изв. Императ. Акад. наук. 6 серия. – 1917. – № 2. – С. 119–136.

⁷⁷ А. В. Голубицька помилково наводить 1913 р. видання цієї рецензії [43, с. 208].

⁷⁸ А. В. Голубицька невірно вказала видання цієї рецензії 1913 р. [43, с. 208].

⁷⁹ А. В. Голубицька рік видання цієї рецензії неправильно датувала 1913 р. [43, с. 208].

⁸⁰ А. В. Голубицька надала хибну назву – «Что на душе таится...» [43, с. 208].

⁸¹ А. В. Голубицька вказала рік появи цієї рецензії невірно – 1913 р. [43, с. 208].

⁸² П. Л. Гаврилюк помилково вказую на публікацію цієї праці 1913 р. [40, с. 55].

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА
декана історико-філологічного факультету ІНУ О. П. Доброклонського
ректору ІНУ Д. П. Кишенському від 30 вересня 1916 р.
щодо залишення Г. В. Флоровського для підготовки
до професорського звання на кафедрі філософії

Министерство
народного просвещения

историко-филологический
факультет
Императорского
Новороссийского университета

30 сентября 1916 г.
№ 265
Одесса

ВЕСЬМА СПЕШНО

Его превосходительству
г[осподину] ректору Императорского
Новороссийского университета

Императорский
Новороссийский университет
4 окт[ября] 1916
№ 7620⁸³

На основании постановления факультета 29 сего сентября честь имею довести до сведения Вашего превосходительства, что проф[ессор] Н. Н. Ланге вошел в факультет со следующим заявлением:

«Имею честь внести на обсуждение факультета мое предложение об оставлении при университете для приготовления к магистерскому экзамену по философии ныне окончившего экзамены Георгия Флоровского. Флоровский, как известно факультету, удостоен золотой медали за сочинение «Современные теории умозаключения», а перед тем серебряной медали за сочинение по истории литературы. Обладая живым и разносторонним умом, он кроме факультетских наук прослушал ряд курсов по физико-математическому факультету, а также произвел специальную работу в физиологической лаборатории под руководством профессора Б. П. Бабкина, которая ныне печатается. Все это в совокупности внушает мне твердую надежду, что из г. Флоровского может выработаться талантливый и дельный ученый».

Заслушав это заявление, и выслушав мнение других профессоров, которые знакомы с занятиями Флоровского в области их специальности, факультет в заседании своем 29 сего сентября постановил представить к оставлению при университете для подготовки к профессорскому званию Г. В. Флоровского по кафедре философии.

⁸³ Надпис зроблено прямокутним штемпелем червоного кольору, який свідчить про дату і номер доповідної записки, як вхідного документу до канцелярії ректора ІНУ.

Ходатайство о назначении стипендии будет возбуждено особо.

При сем прилагаются метрическое свидетельство за № 5411; свидетельство о явке к исполнению воинской повинности за № 10504; свидетельство об окончании курса Одесской 5 гимназии за № 711; диплом первой степени об окончании курса наук историко-филологического факультета Императорского Новороссийского университета осенью текущего года будет выслан в канцелярию Одесского учебного округа по изготовлению; протокол устного испытания по французскому языку, произведенного 22 сентября с[его] г[ода] и протокол устного испытания по немецкому языку, произведенного 17 сентября с[его] г[ода]; врачебное свидетельство, выданное доктором Шемаевым; в дипломе же имеются сведения о получении Флоровским двух медалей за сочинения – серебряной и золотой.

Из отношения г. проректора Новороссийского университета от 30 сего сентября за № 3170 видно, что Георгий Флоровский в бытность свою в числе студентов сего университета в стенах онога ни в чем предосудительном замечен не был.

Декан А. Доброклонский [підпис]

Секретарь Ев. Трифильев [підпис]

ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 1716. Арк. 10–10 зв. Машинопис.

**Прохання Г. В. Флоровського
до історико-філологічного факультету ІНУ від 11 (24) лютого 1919 р.**

В засед[ание] фак[ультета]
А. Доброклонский [підпис]

В историко-филологический факультет
Новороссийского университета

Имею честь покорнейше просить историко-филологический факультет разрешить мне начатые мною устные испытания на ученую степень магистра философии закончить в сентябре месяце текущего года, т. е. по истечении 6-месячного срока во внимание к исключительным обстоятельствам настоящего времени. Частые отсутствие электрического света, недостаток и даже отсутствие отопления и т. п., с одной стороны, слабое здоровье, расстраиваемое и материальными лишениями, и постоянными нравственными потрясениями, с другой, делают для меня крайне затруднительной напряженную, сосредоточенную и систематическую работу, принуждая иногда к полному прекращению на время ученых занятий; к тому же неправильное функционирование университетской библиотеки и др. затруднения пользования необходимыми пособиями.

24/11 февраля 1919 г.

Георгий Флоровский [підпис]

оставленный при университете для приготовления к профессорскому званию

ДАОО. Ф. 45. Оп. 1. Спр. 1024. Арк. 2. Автограф.

ІЛЮСТРАЦІЇ

*Іл. 1. Клавдія Васи́лівна Фло́ровська.
Фото 1950-х рр.*

*Іл. 2. Антоній Васи́льович
Фло́ровський. Фото 1903 р.*

*Гл. 3. Василь Васильович
Флоровський. Фото 1900 р.*

*Гл. 4. Георгій Васильович
Флоровський. Фото 1916 р.*

*Іл. 5. Василь Антонович
Флоровський. Фото 1880-х рр.*

Іл. 6. Георгій Васильович Флоровський (у центрі) з друзями. Фото середини 1910-х рр.

Levchenko V. V.,

Candidate of Historical Sciences (Ph. D.),

Associate Professor at the Department of ukrainoznavstvo, historical,
legal and linguistic disciplines

Odesa National Maritime University

34 Mechnikov St., Odesa, 65029, Ukraine

tel.: (048) 728 31 18

e-mail: levchenko_lav@ukr.net

PRIORITY DIRECTIONS OF SCIENTIFIC RESEARCH H. V. FLOROVSKY IN THE «ODESA» PERIOD OF LIFE: PHILOSOPHY, PSYCHOLOGY, BIBLIOGRAPHY, PHYSIOLOGY

Summary

The article attempts to consider the nature of the formation of priority areas of scientific activity and spiritual formation in the «Odesa» period of the life of the religious thinker, theologian, philosopher, historian, Orthodox priest, activist of the ecumenical movement and one of the founders of the World Council of Churches. His name is H. V. Florovsky. On the basis of previously not introduced into scientific circulation historical sources located in the State Archive of the Odesa Region, Princeton University Library and a layer of published sources and scientific literature, many new facts of the biography were discovered and inaccuracies and incorrect data regarding the main events of the scientist's life were eliminated. Both general scientific (analysis and synthesis, induction and deduction) and special historical methods became the main methods of researching the life and intellectual work of H. V. Florovsky. The historical-genetic method made it possible to recreate the creative portrait of the scientist within the chronological framework of the period under study. The historical-comparative method was used to highlight what was new, which the scientist brought to the study of humanitarian fields of knowledge. Chronological, historical-biographical methods, techniques of historiographical and source analysis were also used. The essence and role of the main components of the scientist's personality, which later determined the success of his professional activity, were revealed. It has been proven that the family played a significant role in the formation of H. V. Florovsky's personality. The main milestones of life and spiritual formation are presented through the prism of his studies, work and scientific activity at the Imperial Novorossiysk University. The importance of the obtained results lies in the fact that, on the basis of archival material and scientific literature, the formation of scientific priorities and scientific and pedagogical experience of a scientist, a component of ensuring the relationship of traditions and innovations in the development of humanitarian knowledge, are analyzed. It has been established that the defining topic in the comprehensive study of the «Odesa» period of H. V. Florovsky should be the further research of the scientist's creativity against the background of the specific circumstances of his biography.

Keywords: H. V. Florovsky, Odesa, biography, scientific research, history, philosophy, bibliography, natural history, generations.